

BIJDRAGE

NICO VAN CAMPENHOUT

DE VOORWAARTSGROEP (1998-2010) EN HET HISTORISCH PARDON OP DE IJZERBEDEVAART VAN 2000°

Een kwarteeuw geleden, op zondag 27 augustus 2000, sprak historicus Frans-Jos Verdoodt op de IJzerbedevaart in Diksmuide *"een pardon"* uit *"over de vergissingen, de beoordelingsfouten en de verkeerde allianties uit een verleden dat straks bijna zestig jaar achter ons ligt"*. Op die manier excuseerde hij zich, als zoon van een prominente collaborateur, in naam van *"het grote deel van de Vlaamse beweging dat verbonden was met het collaboratieverleden"* voor de samenwerking met het nationaalsocialistische bezettingsregime tijdens de Tweede Wereldoorlog. Verdoodt sprak bij die gelegenheid als lid van het IJzerbedevaartcomité en directeur van het ADVN (Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme).¹ Niet als voorzitter, coördinator en drijvende kracht van de in 1998 mee door hem opgerichte Voorwaartsgroep, hoewel zijn uiteenzetting ten volle aansloot bij de intenties en de bedoelingen van dit gezelschap.² Hoe kwam dit zogeheten *Historisch Pardon* tot stand, wat waren de (directe) gevolgen ervan en hoe moet de historische betekenis van dit momentum worden ingeschat?

^o Met dank aan prof. dr. Koen Aerts, Jens Bertels, em. prof. dr. Bruno De Wever, Aragorn Fuhrmann, dr. Chantal Kesteloot, prof. dr. Andreas Stynen, em. prof. dr. Jo Tollebeek, Leen Van Dijk, em. prof. dr. Frans-Jos Verdoodt, prof. dr. Antoon Vrints en em. prof. dr. Els Witte voor hun op- en aanmerkingen bij eerdere versies van deze bijdrage.

¹ Sinds 2019 ADVN | archief voor nationale bewegingen.

² Het archief van de Voorwaartsgroep maakt deel uit van het archief van Frans-Jos Verdoodt, dat wordt bewaard in het ADVN | archief voor nationale bewegingen (Antwerpen). Tenzij expliciet anders vermeld, zijn alle citaten in deze bijdrage afkomstig uit brieven en andere eigentijdse documenten uit deze collectie. Ook op de papieren die Bruno De Wever (Antwerpen) als lid van deze groep bij elkaar bracht, kon voor deze bijdrage een beroep worden gedaan; als dat gebeurt, wordt dat expliciet vermeld.

^ Frans-Jos Verdoord tijdens het uitspreken van het *Historisch Pardon* op de IJzerbedevaart van 2000. [ADVN]

DE IMPACT VAN ZWARTE ZONDAG

Aan het begin van het laatste decennium van de 20ste eeuw realiseerde de in 1978 opgerichte radicaalrechtse partij Vlaams Blok (sinds 2004 Vlaams Belang) bij de parlementsverkiezingen van 24 november 1991, de zogeheten 'Zwarte Zondag', een voor velen verrassende electorale dijkbreuk: in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat verhoogde zij haar zetelaantal respectievelijk van 2 naar 12 en van 1 naar 5. Vlaams Blok was oorspronkelijk de naam waaronder de Vlaams-Nationale Partij (VNP) en de Vlaamse Volkspartij (VVP) op 18 december 1978 met een gemeenschappelijke lijst deelnamen aan de Belgische parlementsverkiezingen. Beide waren in de herfst van het jaar voordien ontstaan uit de oppositie van rechtse en rechts-radicalen Vlaams-nationalisten tegen het uiteindelijk niet gerealiseerde Egmontpact, waarmee de toenmalige regering van christendemocraten, socialisten, Volksunie (VU) en Front Démocratique des Francophones (FDF) had gehoopt de communautaire tegenstellingen te pacificeren. Bij deze stembusgang raakte stichtend voorzitter van de VNP Karel Dillen (1925-2007) als enige verkozen voor dit samenwerkingsverband.³ De VVP hield op te bestaan na de Europese parlementsverkiezingen van 1979, waardoor de voormalige VNP onder de naam Vlaams Blok zich vanaf de jaren 1980 ontwikkelde tot de leidinggevende en de facto de enige partijpolitieke vertegenwoordiger van radicaal-rechts in Vlaanderen (en Brussel). Het Egmontpact en de regeringsdeelname

³ Zowel Dillen als Lode Claes (1913-1997), die aan de basis lag van de VVP, waren afkomstig uit de Volksunie en verlieten die partij respectievelijk in 1971 en 1977.

van de VU vormde voor een aantal radicaalrechtse Vlaams-nationalisten de katalysator en het voorwendsel om in praktijk te brengen wat al geruime tijd hun intentie was, de oprichting van een eigen partijformatie.

In de jaren 1990 werd in het verlengde daarvan via diverse wegen geprobeerd om een breed front op te zetten van (radicaal-)rechtse en/of op Vlaamse onafhankelijkheid gerichte Vlaams-nationalisten, met de bedoeling het flamingantische middenveld te beïnvloeden, te sturen en te domineren. Daarbij richtte men zich in het bijzonder op het Algemeen Nederlands Zangverbond (ANZ), het Davidsfonds, het Taal Aktie Komitee (TAK), de Vlaamse Volksbeweging (VVB) en het overkoepelende Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen (OVV), wat in elk van deze organisaties in meerdere of mindere mate leidde tot spanningen en conflicten en tot koerswijzigingen.

Een en ander kristalliseerde zich echter het scherpst en het meest expliciet uit binnen het IJzerbedevaartcomité en de jaarlijkse IJzerbedevaart, die in de jaren 1990 het toneel werden van een jarenlange en in de media breed uitgesmeerde (ideologische) machtsstrijd.⁴ De jaarlijkse hoogdag van de niet-partijpolitieke Vlaamse beweging – en toen nog een massamanifestatie – werd door welbepaalde groepen van radicaal-rechtse signatuur al langer gecontesteerd vanwege de inhoudelijke en vormelijke vernieuwing en de heroriëntatie, met onder andere meer aandacht voor pluriformiteit in de samenleving en de internationale vredesgedachte, die zij in strijd achtten met het zogeheten historische IJzertestament van de Frontbeweging uit de Eerste Wereldoorlog. Daarachter ging echter een fundamentele onenigheid schuil over hoe het vooral sinds het communautaire Sint-Michielsakkoord (1993) sterk verzelfstandigde Vlaanderen breed maatschappelijk vorm zou krijgen én of dat (op termijn) al dan niet binnen de Belgische context diende te gebeuren.⁵ De IJzerbedevaart werd door de dissidenten ook gepercipieerd als een initiatief dat teveel zou aanleunen bij de Volksunie, de Vlaams-nationalistische concurrent van het Vlaams Blok.⁶

4 P. Renard, Nooit meer eendracht, in: *Knack*, 21 augustus 2001; P. Renard, De slag om de IJzer, in: *Knack*, 23 augustus 1995; B. Donker, Klaagzangnationalisten, zoetwaterflaminganten en ultra-rechts dringen om de IJzertoren, in: *NRC Handelsblad*, 26 augustus 1995; J. Bertels, De IJzerbedevaart. Lionel Vandenberghe en de rumoerige jaren 1990, in: *ADVN-Mededelingen*, nr. 86, 2024, pp. 4-11.

5 Bij dit alles speelden – zoals altijd en overal – uiteraard ook persoonlijke motieven, zoals het feit dat de traditionalistische voormalige secretaris-generaal en ex-voorzitter van het Davidsfonds Clem De Ridder (1920-2013) het in maart 1989 bij de verkiezing voor het voorzitterschap van het IJzerbedevaartcomité nipt had moeten afleggen tegen Lionel Vandenberghe (1943-2023), die een meer open en eigentijds profiel had.

6 Zo eiste Gerolf Annemans, op dat moment fractieleider van het Vlaams Blok in de Kamer van Volksvertegenwoordigers, in 1994 het ontslag van Lionel Vandenberghe als voorzitter van het IJzerbedevaartcomité (R. Falter, Strijd binnen Vlaamse Beweging duurt voort. Positie Lionel Vandenberghe (IJzerbedevaartkomitee) niet bedreigd, in: *De Standaard*, 2 augustus 1994.

HET STAPSGEWIJZE EINDE VAN DE VOLKSUNIE EN DE CRISIS VAN DE IJZERBEDEVAART

Eerstgenoemde partij verkeerde vanaf het eind van de jaren 1980 vrijwel permanent in een identiteitscrisis, zowel ten gevolge van de opmars van het Vlaams Blok als door de verdeeldheid binnen hun achterban en de brede Vlaamsgezinde opinie. De verre-gaande uitbreiding van de Vlaamse autonomie – de voornaamste doelstelling van de partij – deed zowel bij het politieke personeel als bij de kiezers in de jaren 1990 meer en meer de vraag rijzen of er voor de VU nog wel een toekomst was. De stapsgewijze erosie, leegloop en electorale achteruitgang leidde – ondanks allerhande pogingen om het tij te keren – tot een stapsgewijze implosie. Op 13 oktober 2001 resulteerde dat uiteindelijk in de opheffing van deze in 1954 opgerichte Vlaams-nationalistische partij.

In dezelfde periode kwam het getouwtrek rond de IJzerbedevaart in een stroomver-nelling terecht. Na meer dan een decennium meestal figuurlijk trekken en duwen – met als culminatie de door toenmalig Vlaams Blok-Senator Wim Verreycken gedi-geerde gewelddadige bestorming van het spreekgestoelte van de IJzerbedevaart door leden van het Vlaams Nationaal Jeugdverbond in 1996 – werd in 2003 een concurre-rende organisatie opgericht, de IJzerwake. Die blies jaarlijks verzamelen in het niet ver van Diksmuide gelegen Steenstrate en overvleugelde de traditionele IJzerbedevaart al snel inzake publieke belangstelling.

DE ACTUALITEIT VAN DE TWEDE WERELDOORLOG

Een belangrijk strijdpunt tussen het IJzerbedevaartcomité en de groepen en indivi-duen die het contesteerden, betrof de herinnering aan en de omgang met de colla-boratie met de Duitse nationaalsocialistische bezetter tijdens en de bestraffing ervan na de Tweede Wereldoorlog. In de eerste helft van de jaren 1990 haalden twee acade-mische studies het door het Vlaams-nationalisme opgebouwde en gecultiveerde ge-schiedenisbeeld onderuit, dat vooral de Belgische staat in de beschuldigenbank had geplaatst inzake zowel de collaboratie als de repressie: in 1991 het boek *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België, 1942-1952* (1991) van de Leuvense socioloog Luc Huyse en zijn toenmalige wetenschappelijk medewerker Steven Dhondt en in 1994 *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945* (1994), de handelseditie van het proefschrift van de Gentse historicus Bruno De Wever.⁷

— 7 — In het najaar van 2020 verscheen L. Huyse & S. Dhondt, met nieuwe bijdragen van Br. De Wever, K. Aerts & P. Lagrou, 1942-1952. *Onverwerkt verleden. Een update na dertig jaar*. Deze uitgave illustreerde enerzijds het historisch-maatschappelijk belang van het boek uit 1991 en anderzijds hoezeer het historisch onderzoek over de Tweede Wereldoorlog en de nasleep ervan in België tijdens de drie daaropvolgende decennia vooruitgang had geboekt. Voormalig politiek hoofdredacteur van *De Standaard* Manu Ruys (1924-2017) verwelkomde de oorspronkelijke editie enthousiast, zij het met enkele bedenkingen: "Het Vlaamse volk kent zijn geschiedenis niet. Ook die van de bezetting en de

Hoewel hogelijk gewaardeerd en geprezen in de wetenschappelijke wereld, leidde dit historisch onderzoek niet of nauwelijks tot een bijsturing van de evaluatie van de collaboratie en de bestraffing ervan in het milieu van de voormalige collaborateurs en van de groepen, bladen, opiniemakers en politici die hun gebetonneerde (slachtoffer)standpunten bleven vertolken. Hetzelfde gold voor de soms ophefmakende en mede op academisch studiewerk gebaseerde (interview)programma's over de Tweede Wereldoorlog die journalist Maurice De Wilde (1923-1993) en zijn team tussen 1982 en 1991 maakten voor de Vlaamse openbare televisie en die de brede publieke opinie sterk beroerden en beïnvloedden.

Anderen, zoals Frans-Jos Verdoodt en de progressieve intellectuelen die hij vanaf 1998 samen met de voormalige communist en journalist Jan Debrouwere (1926-2009) mobiliseerde via de zogeheten Voorwaartsgroep, kwamen echter tot tegenovergestelde conclusies.⁸ Zij stelden dat de tijd gekomen was om vanuit de Vlaamse beweging publiekelijk excuses aan te bieden voor de zowel structurele als individuele collaboratie van een belangrijk segment van het flamingantisme tijdens de Tweede Wereldoorlog, en voor de al te lang volgehouden vergoelijking ervan. De driedelige *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, die vanaf 1994 werd voorbereid en die in november 1998 uitkwam, getuigde van een gelijkaardige (zelf)kritische omgang met het flamingantische verleden in zijn uiteenlopende vormen en varianten.

Ondertussen was er vooral sinds de jaren 1970 internationaal veel (media)aandacht voor de Jodenvervolgning, die tijdens de oorlogsjaren culmineerde in de Holocaust. Met name de bijzonder succesvolle film *Schindler's List* uit 1993 van de Amerikaanse regisseur van Joodse origine Steven Spielberg, waarvan de plaats van handeling zich situeerde vlakbij het concentratie- en vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau, maakte voor een breed publiek op pijnlijke wijze duidelijk wat de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog hadden moeten doorstaan en ondergaan. Ook in België en Vlaanderen hadden deze ontwikkelingen een belangrijke impact op het politiekmaatschappelijk klimaat. Dat was eveneens het geval met het publieke debat vóór en na de goedkeuring van de Belgische negationismewet van 22 maart 1995, die het ontkennen, minimaliseren, rechtvaardigen of goedkeuren van de Holocaust strafbaar stelt. Enkele jaren later, in 2000, leidde de handelseditie van het Leuvense proefschrift van histori-

naoorlogse tijd niet. Nu de studie van Huyse ter beschikking ligt, kan niemand nog beweren dat goede informatie ontbreekt" (Standaardwerk over repressie, in: *De Standaard*, 21 september 1991). Zie over de politiekmaatschappelijke en de historiografische impact van de studies van Huyse-Dhondt en van De Wever én over de Voorwaartsgroep en het *Historisch Pardon* ook: K. Aerts, M. Van Ginderachter, A. Vrints & N. Wouters, *Geschiedenis is nooit vrijblijvend. De carrière van Bruno De Wever*, in: K. Aerts, M. Van Ginderachter, A. Vrints & N. Wouters (red.), *De publieke historicus. Bruno De Wever en zijn vak*, Tielt, 2023, pp. 15-43 (vooral pp. 24-37).

⁸ Jan Debrouwere was een kleinzoon van de Vlaamsgezinde linkse radicaal August De Brouwere (1873-1935), die zich tijdens de Eerste Wereldoorlog engageerde in het activisme en die – tot hij al snel in onmin geraakte met de leiding – korte tijd actief was in de in 1920 opgerichte Belgische communistische partij.

cus Lieven Saerens, *Vreemdelingen in een wereldstad. Antwerpen en zijn Joodse bevolking (1880-1944)*, ertoe dat de vergaande betrokkenheid van het Antwerpse stadsbestuur, en in het bijzonder burgemeester Leo Delwaide (1897-1978), bij de Jodenvervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog onder de aandacht werd gebracht. Zowel de onomstotelijke feiten op zich als de commotie errond droegen bij tot het verder kantelen van de beeldvorming over (collaboratie en accommodatie tijdens) de Tweede Wereldoorlog.

De Tweede Wereldoorlog bleef vijf decennia na het einde ervan – hoewel heel wat meer of minder prominente actoren van destijds intussen overleden of oud waren – inderdaad een erg emotioneel en beladen thema, indachtig de uitspraak van de Nederlandse auteur Harry Mulisch (1927-2010), zoon van een collaborerende vader en een Joodse moeder, dat die oorlog pas voorbij zou zijn als de laatste persoon die deze periode had meegemaakt zou overleden zijn...

Dat bleek andermaal naar aanleiding van het decreet “houdende de vaststelling van de voorwaarden voor getroffen en van repressie en epuratie, en van oorlogsslachtoffers om in aanmerking te komen voor een sociale vergoeding”, dat de Vlaamsgezinde christendemocratische parlementariër Herman Suykerbuyk op 7 november 1997 indiende in de Vlaamse Raad, de voorloper van het Vlaamse Parlement.⁹ Het voorstel van decreet, dat heel wat commotie opwekte, werd op 10 juni 1998 in de plenaire vergadering van het Vlaams parlement goedgekeurd door een wisselmeerderheid van de Christelijke Volkspartij (CVP), de Volksunie en het Vlaams Blok.¹⁰ Nadat de afdeling wetgeving van de Raad van State een negatief advies had uitgebracht, met als motivatie dat het onderwerp van het decreet niet tot de bevoegdheid van de Vlaamse Raad be-

9 Suykerbuyk bouwde voort op een gelijkaardig voorstel van decreet, dat hij op 2 mei 1996 in de Vlaamse Raad had ingediend met zijn collega's Jos Geysels, Marino Keulen, Jacques Timmermans (1945-2021) en Paul Van Grembergen (1937-2016), die dat respectievelijk deden namens de groene, de liberale en de socialistische fractie en die van de Volksunie. Overigens werd al van in het begin van de jaren 1980 met tussenpozen binnen al dan niet formele werkgroepen in de Vlaamse Raad gewerkt aan voorstellen om (financieel) tegemoet te komen aan wat werd omschreven als “de sociale gevolgen van repressie en epuratie”. Zie over een ander onder meer: K. Aerts, *Kinderen van de repressie. Hoe we worstelen met de bestraffing van de collaboratie*, Antwerpen, 2018, een publicatie die ook dienstig was om tal van andere feiten uit deze bijdrage in hun breder historisch verband te situeren.

10 Eén van de belangrijkste kritieken betrof het feit dat slachtoffers van oorlog en collaboratie enerzijds en van de repressie en epuratie anderzijds in één en hetzelfde wetgevend initiatief werden ondergebracht, en dus volgens sommigen op de een of andere manier op gelijke voet werden gesteld. De steun van het Vlaams Blok, die de goedkeuring van het decreet-Suykerbuyk mogelijk maakt, werd door sommigen beschouwd als het doorbreken van het zogeheten cordon sanitaire, een akkoord dat in de vroege jaren 1990 tussen de andere politieke partijen was overeengekomen om (bestuurlijk) niet samen te werken met het als ondemocratisch en racistisch gepercipieerde Vlaams Blok. De afwijzende reacties, in het bijzonder in Franstalig België, werden opgelijst in: J. Gotovitch & Ch. Kesteloot, *Amnistie, l'impossible compromis*, in: J. Gotovitch & Ch. Kesteloot (red.), *Collaboration, répression: un passé qui résiste*, Brussel, 2002, pp. 141-158.

hoorde, trokken AGALEV, de Socialistische Partij (SP) – de coalitiepartner van de CVP in de Vlaamse regering – en de Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD) hun steun in, hoewel zij voordien in de betreffende commissie van de Vlaamse Raad voor hadden gestemd. De parlementsleden van deze partijen stemden tegen of onthielden zich.¹¹ Tegen het decreet werd onder andere verzet aangetekend door de Waalse en Brusselse gewestregeringen en de federale regering en door verenigingen van voormalige oudstrijders en verzetslieden en vanuit de Joodse gemeenschap. Dat verhinderde echter niet dat de tekst ervan op 31 juli 1998 werd gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad*. Meer dan een jaar later, op 19 oktober 1999, zou het decreet-Suykerbuyk echter worden vernietigd door het Arbitragehof, dat oordeelde dat het Vlaams parlement “weliswaar bevoegd was in die materie, maar dat anderzijds aan bevoegdheidsoverschrijding was gedaan. Dat laatste sloeg op het feit dat de betrokkenen bij de collaboratie en de repressie én de betrokkenen bij andere oorlogsomstandigheden werden samengebracht in één schaderegeling.”¹² Overigens waren de uitvoeringsbesluiten van het decreet intussen na meer dan een jaar nog altijd niet gepubliceerd...

FRANS-JOS VERDOODT EN JAN DEBROUWERE

Ondertussen hadden de (emotionele) spanningen en de (politieke) betwistingen rondom het decreet-Suykerbuyk voor Frans-Jos Verdoodt en Jan Debrouwere begin juni 1998 de aanleiding gevormd om via een concrete stap te proberen een breder en serener debat aan te zwengelen over collaboratie en repressie tijdens de Tweede Wereldoorlog en de gevolgen ervan meer dan vijf decennia later.¹³ Zij hadden elkaar eerder dat jaar leren kennen in het kader van een aantal initiatieven omtrent de Vlaamsgezinde communist Jef Van Extergem (1898-1945) en waren nadien in contact gebleven.¹⁴ Verdoodt en Debrouwere werden bij hun initiatief geïnspireerd

¹¹ Het decreet-Suykerbuyk voorzag “een tegemoetkoming van twintigduizend frank per jaar aan oorlogs- en repressieslachtoffers”. “De eersten mogen om de een of andere reden niet genieten van een voldoende vergoeding die uit een federale regeling voortspruit. De tweeden moeten aan strikte voorwaarden voldoen: ze moeten ofwel rechtsherstel genieten, ofwel bij genademaatregel een volledige kwijtschelding van hun straffen hebben verkregen, ofwel na een herziening van hun veroordeling zijn vrijgesproken. Zowel de oorlogs- als de repressieslachtoffers moeten zich in een bestaansonzekere toestand bevinden als gevolg van omstandigheden tijdens en onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog” (P. Dejaegher, Decreet kan meer oorlogs- dan repressieslachtoffers begunstigen, in: *De Standaard*, 12 juni 1998).

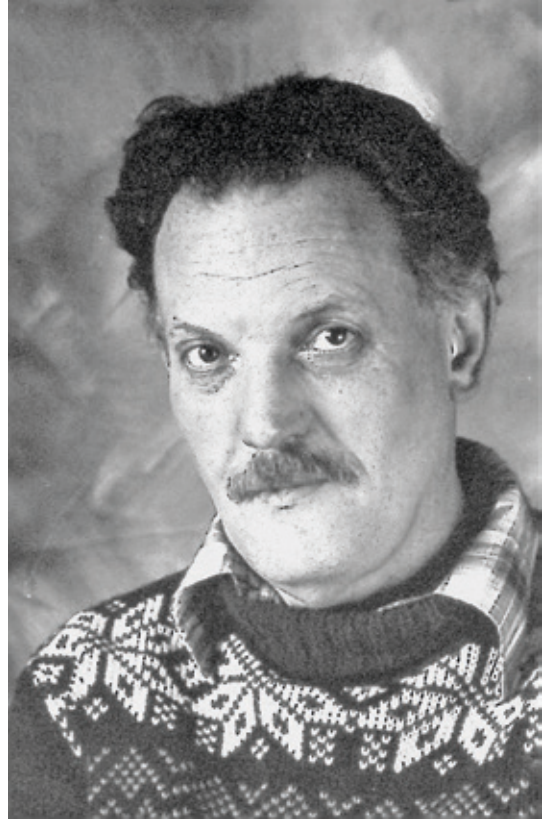
¹² F.-J. Verdoodt, *Woord vooraf*, in: F.-J. Verdoodt (red.), *Voorwaarts maar niet vergeten. Acta van de studiedag Voorwaarts maar niet vergeten. Voor een eerlijk en rechtvaardig oordeel over collaboratie en repressie in Vlaanderen in het Vlaams parlement op 9 juni 2001*, Gent, 2001, pp. 7-10 (citaat p. 10); Vlaamse repressiedecreet vernietigd, in: *Gazet van Antwerpen*, 15 oktober 1999.

¹³ N. Defruyt, *Hoe als historicus “Voorwaarts gaan maar niet vergeten”? Een analyse van de rol van de historicus in de casus verzoening van het oorlogsverleden in Vlaanderen 1998-2002*, masterscriptie Universiteit Gent, 2020. Van deze studie werd ook meer in het algemeen nuttig gebruik gemaakt om onze eigen onderzoeksresultaten te toetsen.

¹⁴ ADVN, Amsab (Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging), Dacob

> Jan Debrouwere. [Dacob]

door een aantal inzichten van Bruno De Wever, die al snel toetrad tot de kring die zij rondom zich formeerden en die bekend zou worden als de Voorwaartsgroep.¹⁵ In een recensie van het boek *De zure druiven van de oorlog. Amnestie of verzoening?* uit 1994 van de Vlaamsgezinde marxistische filosoof en publicist Ludo Abicht, die eveneens zou aansluiten bij de groep die Verdoodt en Debrouwere bij elkaar brachten, had De Wever al in 1995 het intellectuele fundament gelegd van het *Historisch Pardon* dat Verdoodt vijf later zou uitspreken vanop het spreekgestoelte van de IJzerbedevaart.¹⁶ Hij vroeg toen aan *“de [morele] erfgenamen van de Vlaams-nationalistische collaboratie [om] nu eindelijk eens mea culpa te slaan”*. De Gentse historicus voegde eraan toe *“dat de voorzitter van het IJzerbedevaartcomité de Vlaams-nationalistische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog moet veroordelen, niet omdat ze vanuit nationalistisch oogpunt een tactische fout was (wat hij al heeft gedaan), maar omdat ze steun inhiel aan een absoluut verwerpelijke regime en omdat bo-*

(Documentatie- en Archiefcentrum van de Communistische Beweging), IMAVO (Instituut voor Marxistische Vorming) en Masereelfonds gingen een tijdelijk samenwerkingsverband aan onder de naam ‘Werkgroep Jef Van Extergem 100’. Die zette respectievelijk op 14 februari, 23 april en 6 juni 1998 colloquia op rond Van Extergem in achtereenvolgens het Antwerpse Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC; nu Letterenhuis), het Oud-Schepenhuis in Aalst en het Vredeshuis in Gent. Deze symposia gingen telkens gepaard met een tentoonstelling en IMAVO stond in 1998 ook in voor twee publicaties, *Jef Van Extergem: medestanders, tegenstanders?* en *Jef Van Extergem en zijn tijd*, waarin de teksten van de lezingen van deze studiedagen werden gebundeld.

¹⁵ Debrouwere en Verdoodt schreven elk uitvoerige nota’s over de evolutie van de Voorwaartsgroep van midden 1998 tot en met eind 2000, die worden bewaard in het archief van Frans-Jos Verdoodt in het ADVN: *Voorwaartsproject. Chronologie van de belangrijkste feiten en samenkomsten* (Verdoodt, 31 december 2000, 7 pp.) en *Genese en ontwikkeling van het Voorwaarts-project* (Debrouwere, 10 december 2000, 4 pp.).

¹⁶ Br. De Wever, in: *Wetenschappelijke tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, jg. 54, 1995, nr. 2, pp. 107-111.

vendien de leiders van de collaboratie de racistische, imperialistische en andere inhumane grondslagen van het nationaalsocialisme tot hun standaard hebben verheven of niets hebben ondernomen om deze rampzalige ontwikkeling tegen te gaan". Het Vlaams parlement en de Vlaamse regering raadde hij aan om hetzelfde te doen, al vroeg hij zich tegelijk af of de politieke moed om dat te doen in Vlaanderen aanwezig zou zijn.

Op 19 juni 1998 bezorgde Debrouwere aan Verdoodt al een eerste concept van een *Appèl tot rechtvaardigheid*, dat hij omschreef als "een sneuveltekst" en dat tijdens de daaropvolgende zomer via onderling overleg werd geamendeerd.¹⁷ Tegelijk contacteerde Debrouwere, die het persoonlijk bijzonder goed met Verdoodt bleek te kunnen vinden, diverse figuren in het milieu van wat gemakshalve als progressief of links kan worden omschreven om mee te werken aan de verdere redactie van een manifest dat publiekelijk zou worden verspreid. De reacties op zijn oproep waren aanvankelijk echter nogal lauw. Om daaraan te verhelpen, suggereerde Verdoodt om een ontmoeting te organiseren tussen Suykerbuyk en een aantal van de aangezochte personen. Dat gesprek ging door in het ADVN op zaterdagmiddag 21 november 1998 en er werd aan deelgenomen door Ludo Abicht, journalist Willy Courteaux (1924-2017), vredesactivist Robert De Gendt (1920-2004), emeritus hoogleraar filosofie van de Gentse universiteit Jaap Kruijthof (1929-2009), de voormalige communist en AGALEV-burgemeester van Zwijndrecht Willy Minnebo (1944-2012), de Gentse hoogleraar rechten en moraalwetenschap Koen Raes (1954-2011), journalist en publicist Geert Van Istendael en schrijfster Monika Van Paemel.

Tijdens de volgende maanden sleutelden Debrouwere en Verdoodt samen met voormalig Volksunieparlementariër André De Beul (1938-2011) verder aan de ontwerptekst, die op 6 februari werd voorgelegd aan al degenen die zich intussen geïnteresseerd hadden getoond.¹⁸ Koen Raes en Bruno De Wever namen de finale redactie van de oproep op zich, rekening houdend met de amendementen die al waren voorgesteld en die nog zouden worden ingediend. "Tijdens een nieuwe samenkomst van de werkgroep" op 26 mei 1999, aldus Verdoodt in de chronologie van de Voorwaartsgroep die hij in december 2000 schreef, "werd na diepgaande discussie de definitieve versie van het *Appèl geredigeerd*" en kreeg die de titel *Oproep voor een eerlijk en rechtvaardig oordeel over collaboratie en repressie in Vlaanderen* mee.¹⁹ Wat later werd door de voor-

17 De Verzoenings- en Waarheidscommissie die vanaf 1995 in Zuid-Afrika de mensenrechtenschendingen en andere inhumane toestanden ten tijde van de Apartheid onderzocht, was één van de voorbeelden waaraan men zich inspireerde.

18 De Beul was een goede bekende van Verdoodt en had in belangrijke mate bijgedragen tot het erkennings- en subsidiëringsdecreet van juni 1985, dat ervoor zorgde dat het ADVN en de drie andere archief- en documentatiecentra die in een ideologische context waren tot stand gekomen – het Amsab, het Kadoc en het Liberaal archief – voortaan mede door de Vlaamse overheid zouden worden gefinancierd.

19 "Die tekst is zeker vijf, zes keer geamendeerd en minstens tien keer herwerkt, tot we in mei 1999 een tekst hadden die we als definitief beschouwden" (G. Logie, Voorwaartsgroep kreeg Prijs van de Vlaamse regering 2001. Historicus Frans-Jos Verdoodt: "Er leeft bij die mensen een sterke existen-

malige socialistische senator en voorzitter van de Vlaamse afdeling van de Liga voor de Mensenrechten Paul Pataer (1938-2025), die de tekst mee zou ondertekenen, gesuggereerd om daar als hoofding de versregel *Voorwaarts maar niet vergeten* aan toe te voegen uit het *Solidariteitslied* van de Duitse auteur Bertolt Brecht (1898-1956) en zijn landgenoot en componist Hans Eisler (1898-1962). “Die titel gaf de gedachte weer die bij ons voorzat: we moeten vooruit, je kunt niet bezig blijven met het verleden. (...) Je moet niet altijd met het verleden bezig zijn, maar je kunt aan degenen die het beleefd hebben niet vragen dat ze het vergeten”, zo verklaarde Verdoodt de keuze voor die titel van dit collectieve werkstuk twee jaar later in een interview.²⁰

16 SEPTEMBER 1999

Op 16 september 1999 – net vóór de opening van het parlementaire jaar – werd *Voorwaarts maar niet vergeten. Oproep voor een eerlijk en rechtvaardig oordeel over collaboratie en repressie in Vlaanderen* voorgesteld aan de pers. De compacte tekst van twee bladzijden werd – behalve door de eerder genoemde betrokkenen – ondertekend door de marxist Robert Crivit, hoogleraar geschiedenis en bibliothecaris van de Katholieke Universiteit Brussel en ondervoorzitter van de Volksunie Eric Defoort (1943-2016), emeritus hoogleraar economie van de Gentse universiteit en ADVN-voorzitter Jef Maton (1933-2023), de progressieve Vlaams-nationalist Jan Olsen (1924-2012), historicus en hogeschooldocent Harry Van Velthoven en emeritus hoogleraar geschiedenis van de Gentse universiteit en voormalig voorzitter van het Willemsfonds Adriaan Verhulst (1929-2002).²¹ De oproep *Voorwaarts maar niet vergeten* werd op 17 september integraal gepubliceerd in de kranten *De Financieel Economische Tijd*, *De Morgen* en *De Standaard* en later in het Volksunie-weekblad *Wij*, die er elk ook commentaarstukken aan wijdden.²²

“Als democratische Vlamingen”, zo luidde het, “zeggen wij: de collaboratie, ongeacht haar vormen en nuances, was een ontsporing van de democratische ontvoogdingsbeweging die de Vlaamse beweging was. (...) Een vorm van repressie was volstrekt begrijpelijk wegens het lijden van velen, veroorzaakt door bezetting, deportatie en moord. Maar in teveel gevallen onttaarde de reactie tot een wraakoefening tegen elke vorm van Vlaamsgezindheid. (...) Bij

tiële angst”, in: *Neerlandia. Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Taal, Cultuur en Maatschappij*, nr. 3, 2001, pp. 11-16 (citaat p. 12).

²⁰ G. Logie, Voorwaartsgroep [...], pp. 11-12.

²¹ Monika Van Paemel, de enige vrouw die bij de aanloop naar *Voorwaarts maar niet vergeten* betrokken was, tekende uiteindelijk niet. Verhulst zou in 2000 *Zoon van een foute Vlaming* publiceren, een portret van zijn vader Willem Verhulst (1898-1975), een notoire collaborateur. Olsen was vanaf zijn vijftiende lid van het Algemeen Vlaamsch Nationaal Jeugdverbond (AVNJ), de jeugdbeweging van het tijdens de Tweede Wereldoorlog collaborerende Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV), maar stelde zich – naarmate de oorlog vorderde – meer en meer kritisch op inzake de collaboratie; na de Bevrijding werd hij gedurende een half jaar geïnterneerd, maar vervolgens vrijgesproken.

²² E. Vandecasteele, Echte verzoening, in: *Wij*, 23 september 1999.

de overstap naar de komende eeuw moet dit blad worden omgedraaid. (...) Het gaat erom een morele last af te schudden die nog steeds politiek wordt misbruikt. (...) Ons engagement voor een democratisch Vlaanderen veronderstelt uiterste waakzaamheid, zeker ten opzichte van diegenen die opnieuw een Vlaanderen aanprijzen waarin onder het motto 'eigen volk eerst' humane en democratische verworvenheden worden weggezuiverd. Tegen hun Vlaanderen verzetten wij ons.²³ De oproep, die zich ook uitdrukkelijk richtte tot Wallonië en Brussel, probeerde – afgezien van een niet mis te verstane afwijzing van het Vlaams Blok – met een enerzijds-anderzijds-discours vooral een constructief gesprek te bevorderen. Vertrekend vanuit een Vlaams(gezind)e affiniteit werd zonder omwegen afstand genomen van de collaboratie en werd de bestraffing ervan als volkomen logisch en terecht omschreven, weliswaar met de aantekening dat daarbij dingen waren gebeurd die zich niet hadden mogen voordoen.

De *Voorwaarts maar niet vergeten*-tekst, die gunstig werd onthaald in het Vlaamse politieke milieu en door de Vlaamse pers, was niet bepaald hét politiek of media-moment van de dag. Van een genuanceerde hoewel niet onkritische positieve benadering – met name omdat ze niet voor de hand lag – getuigden de reacties van Louis Davids (1928-2015), hoofdredacteur van het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* en van John Boeva (1927-2019), voorzitter van de verzetsorganisatie Witte Brigade (Fidelio).²⁴ Ronduit negatief reageerde filmregisseur Frans Buyens (1924-2024), die tijdens de Tweede Wereldoorlog actief was geweest in het verzet, met een opiniestuk waarin hij de facto elk gesprek weigerde.²⁵ In Franstalig België was de afwijzing, zowel in de politieke wereld als in het maatschappelijk middenveld, vrijwel unaniem, voor zover er al aandacht werd besteed aan het initiatief.²⁶ Er werd getwijfeld aan de intenties van de Voorwaartsgroep, sommigen vermoedden een niet geëxpliciteerde verborgen agenda en de kritische benadering van bepaalde aspecten van de repressie werd niet

23 De tekst werd in boekvorm gepubliceerd in F.-J. Verdoodt (red.), *Voorwaarts maar niet vergeten. Acta van de studiedag Voorwaarts maar niet vergeten. Voor een eerlijk en rechtvaardig oordeel over collaboratie en repressie in Vlaanderen op 9 juni 2001 in het Vlaams Parlement*, Gent, 2001, pp. 117-118.

24 L. Davids, "Men mag niet tegen verzoening zijn", in: *De Morgen*, 18 september 1999 en J. Boeva, Witte Brigade (Fidelio) wil dialoog met collaborateurs, in: *De Standaard*, 29 september 1999.

25 F. Buyens, Voorwaarts achterwaarts, in: *De Morgen*, 12 oktober 1999 en F. Buyens, Voorwaarts-oproep is ondeugdelijk brouwsel, in: *De Standaard*, 18 oktober 1999. Zijn levenspartner Lydia Chagoll (1931-2020), een choreografe en filmregisseur van Joods-Nederlandse origine die tijdens de Twee Wereldoorlog in Indonesië opgesloten had gezeten in een Japans concentratiekamp, noemde *Voorwaarts maar niet vergeten* in een ingezonden brief in de krant *De Morgen* (30 september 1999) "zielig en vooral zonde van de tijd".

26 "Seul le périodique bruxellois Politique en a publié la version intégrale, pourvue de larges commentaires. Parmi les quotidiens francophones seul Le Soir s'y intéressé, mais de manière très limitée" (F.-J. Verdoodt, *La guerre: un passé douloureux. L'initiative du groupe Voorwaarts, 1999-2001*, in: J. Gotovitch & Ch. Kesteloot (red.), *Collaboration, résistance. Un passé qui résiste*, Bruxelles, 2002, p. 172. In de edities van 18 september en 15 november 1999 van *Le Soir* publiceerde Christian Laporte twee informatief-objectiverende bijdragen. Overigens was het één van de bedoelingen van de Voorwaartsgroep om tegemoet te komen aan de kritiek in Franstalig België dat Vlaanderen er niet in slaagde om ordentelijk om te gaan met het oorlogsverleden...

geaccepteerd. De Nederlandse krant *De Telegraaf* publiceerde op 23 september 1999 een stuk onder de titel *Vlamingen heropenen collaboratiedossier*, dat onder meer was gebaseerd op een gesprek met Bruno De Wever. Tijdens een evaluatievergadering van de Voorwaartsgroep op 12 oktober 1999 – precies een week voordat het Arbitragehof het decreet Suykerbuyk zou vernietigen – opperde Jaap Kruithof het idee om “*een studiedag re organiseren over de problematiek van collaboratie en repressie*”.

Wat 1999 betreft, dient nog te worden vermeld dat voormalig Volksunieboegbeeld Maurits Coppieters (1920-2005) in november van dat jaar op eigen initiatief de Voorwaartsgroep vervoegde. Via Coppieters, die in 1996 samen met hem het project voor een herverkaveling van het progressieve politieke landschap in Vlaanderen *Het Sienjaal* had opgezet, werd contact opgenomen met de sociaaldemocratische voorzitter van het Vlaams parlement Norbert De Batselier om de mogelijkheden van een studiedag in deze instelling te onderzoeken.²⁷ Verder werd beslist om een Franstalige versie te redigeren van het manifest van 16 september.²⁸ Ook via informeel overleg met Franstalige intellectuelen, organisaties van voormalige verzetslieden en het Joodse milieu werd geprobeerd om een groter en gevarieerder draagvlak tot stand te brengen voor de intenties van de Voorwaartsgroep.

LIONEL VANDENBERGHE

Met de bedoeling om een doorbraak naar een breder publiek te realiseren, stelde Verdoodt op 5 april 2000 aan de raad van beheer van het IJzerbedevaartcomité voor “*om tijdens de aanstaande IJzerbedevaart een formeel pardon te laten uitspreken m.b.t. de collaboratie van een deel van de Vlaamse beweging*”, zoals hij het formuleerde in zijn al gesignaleerde chronologisch overzicht van de geschiedenis van de Voorwaartsgroep van december 2000. Blijkens zijn notities over die vergadering dacht hij aan “*iemand die behoort tot het comité, doch daarnaast een zo breed mogelijk aanvaard profiel bezit*” en schoof hij zichzelf als een potentiële kandidaat naar voor. Voor dit voorstel om op het forum van de IJzerbedevaart – overigens los van zijn persoon – publieke verontschuldiging uit te spreken over de collaboratie van een goed deel van de Vlaamse beweging tijdens de Tweede Wereldoorlog kon, hoewel het uitdrukkelijk werd gesteund door voorzitter Lionel Vandenberghe, echter geen meerderheid worden bereikt. Verdoodt werd desondanks wel verzocht om een soort concepttekst voor een publieke oproep voor te bereiden. Dat zou enkele maanden later resulteren in het door hem op de IJzerbedevaart uitgesproken zogeheten *Historisch Pardon*.

— 27 De vader van De Batselier was als lid van het Geheim Leger tijdens de Tweede Wereldoorlog betrokken bij het verzet; zie B. Brinckman, Vlaams parlementsvoorzitter Norbert De Batselier wil beslissende stap naar verzoening doen. “Het is nu of nooit”, in: *De Standaard*, 8 juni 2001.

28 Tijdens de volgende maanden werd de oproep *Voorwaarts maar niet vergeten* vertaald in het Frans, het Engels en het Duits en op 7 maart 2000 toegestuurd aan diverse kranten in de betreffende taalgebieden. Het resultaat daarvan was echter zo goed als nihil.

^ Lionel Vandenberghe tijdens de IJzerbedevaart van 1999.
[ADV N, VFC 543 @Studio Dann]

Enkele weken later nam Vandenberghe, terwijl Verdoodt in Latijns-Amerika verbleef, de vlucht vooruit door bij de openstelling van de zogeheten vredesverdieping van de IJzertoren op vrijdag 28 april – voorzichtig maar toch niet mis te verstaan – het volgende te verklaren: *“Tijdens de Tweede Wereldoorlog moeten er enkele donkere bladzijden geschreven worden in het boek van de Vlaamse beweging. Ook sommigen binnen het IJzerbedevaartcomité waren verblind door de lokroep van de bezetter. Er zijn fouten gemaakt langs beide kanten. Is het ogenblik nu niet gekomen om verontschuldigen aan te bieden, zoals de groep rond Verdoodt het gedaan heeft?”*²⁹

Hugo Portier (1941-2022), wiens vader Valeer Portier (1913-1988) tijdens de Tweede Wereldoorlog schepen was geweest in Oostende, ging twee dagen later als voorzitter van het Algemeen Nederlands Zangverbond tijdens het Vlaams Nationaal Zangfeest in Antwerpen frontaal in tegen deze uitspraken.³⁰ Ook Gerolf Annemans van het Vlaams Blok veroordeelde de demarche van Vandenberghe voluit; Volksunie-voorzitter Geert Bourgeois nam er eveneens afstand van. De voorzitter van het IJzerbedevaartcomité mocht wel steunbetuigingen ontvangen van de christendemocraat Stefaan De Clerck en de sociaaldemocraat Freddy Willockx (1947-2024), respectievelijk voorzitter van de Christelijke Volkspartij (CVP) en bijzonder regeringscommissaris.³¹ Ook vijf vrouwelijke politica's, die zich presenteerden als 'Vrouwen voor verzoening' – Nelly Maes van de VU, Brigitte Grouwels en Miet Smet (1943-2024) van de CVP, Adelheid Byttebier van Agalev en Annemie Neyts van de VLD –, volgden Vandenberghe en stelden dat *“allen die aan de verzoening willen werken, zouden moeten samenwerken om die mogelijkheid te onderzoeken en een agenda voor verzoening op te stellen”*.³²

Minder dan een week later haastte Vandenberghe zich – allicht om tegemoet te komen aan de commotie die over zijn woorden was ontstaan bij een belangrijk deel van de verdeelde achterban van de IJzerbedevaart – om in een krantenbijdrage te verklaren dat hij vasthield aan de aloude eis tot amnestie van de Vlaamse beweging

— 29 Deze zinnen werden overgenomen in de berichtgeving in het televisienieuws van de VRT (Vlaamse Radio en Televisie) en VTM (Vlaamse Televisie Maatschappij).

30 Herman Suykerbuyk pleitte bij die gelegenheid onder meer voor een herziening van het proces van de ter dood veroordeelde en geëxecuteerde oorlogsburgemeester van Ronse Leo Vindevogel (1888-1945).

31 Willockx probeerde vervolgens zonder concreet resultaat om een contact tot stand te brengen tussen een aantal prominente Vlaamsgezinden en onder anderen Arthur Haulot (1913-2005) en Regine Beer (1920-2014), die respectievelijk de concentratie- en vernietigingskampen van Mauthausen en Dachau en van Auschwitz hadden overleefd (Verslag van een vergadering op 20 juni en brief van Willockx aan Norbert De Batselier van 7 juli 2000; van beide documenten wordt een exemplaar bewaard in de papieren van Bruno De Wever betreffende de Voorwaartsgroep).

32 Lionel Vandenberghe stelt excuses Vlaamse collaborateurs voor, in: *De Standaard*, 29 april 2000; Verzoening verdeelt Vlaamse beweging, in: *De Morgen*, 2 mei 2000; Zangfeest laat België nog eens barsten en Willockx eens, VU oneens met Lionel Vandenberghe, in: *De Standaard*, 2 mei 2000; B. Sturtewagen, Excuses, in: *De Standaard*, 2 mei 2000; SP kan Vlaanderen verzoenen en Politica's steunen verzoeningsoproep, in: *De Standaard*, 3 mei 2000; M. Reynebeau, 'Jawel, we waren fout', in: *Knack*, 10 mei 2000.

in het algemeen en het Vlaams-nationalisme in het bijzonder, net zoals hij dat zou doen in zijn toespraak op de daaropvolgende IJzerbedevaart: *“Ter verduidelijking. Het IJzerbedevaartcomité blijft bij zijn eis voor amnestie. We spreken duidelijk over fouten die aan beide zijden gemaakt zijn. Het is bewezen dat tal van personen, die geen enkele schuld treffen en zelfs niet veroordeeld werden, slachtoffer werden van de repressie. Natuurlijk hoeven die zich niet te verontschuldigen. Bovendien verwachten we een ‘geste’ van beide kanten. Dat is ook duidelijk.”*³³ De academici Bruno De Wever, Luc Huyse en Pieter Lagrou (Université Libre de Bruxelles) reageerden elk op hun manier kritisch op die stellingname en benadrukten dat het inmiddels meer dan tijd was dat de Vlaamse beweging en met name het IJzerbedevaartcomité in de eerste plaats en onverkort de kwalijke betrokkenheid van heel wat flaminganten bij de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog zouden erkennen en veroordelen.³⁴ Zoals Bruno De Wever het kernachtig en onomwonden stelde: *“Dat men op die weide eindelijk eens een stuk verleden aan de kaak stelt. Dat men eens klare wijn schenkt over wat men bijvoorbeeld van Cyriel Verschaeve, een van de grote smaakmakers van die bedevaart, vindt.”*³⁵ In een brief van 6 mei aan Lionel Vandenberghe stelde Jan Debrouwere dat hij *“liever had gezien dat uw standpunt gereserveerd bleef voor de komende IJzerbedevaart”* en knoopte de mede-oprichter van de Voorwaartsgroep aan die bedenking volgende vraag vast: *“Mag men verwachten dat het daar, uitgebreider en concreter, weer aan bod zal komen?”*...

HET HISTORISCH PARDON OP DE IJZERBEDEVAART VAN 2000

Dat gebeurde inderdaad op de eerstvolgende IJzerbedevaart, op zondag 27 augustus 2000, zowel door Frans-Jos Verdoodt, die er het zogeheten *Historisch Pardon* uitsprak, als door Lionel Vandenberghe in zijn jaarlijkse toespraak als voorzitter van het IJzerbedevaartcomité.³⁶

33 L. Vandenberghe, Amnestiedebat opnieuw geopend, in: *De Standaard*, 3 mei 2000; onder dezelfde kop overgenomen in de editie van 5 mei 2000 van *Gazet van Antwerpen*.

34 P. Lagrou, Een spijtige zaak, in: *De Standaard*, 8 mei 2000; B. Brinckman, Bruno De Wever: ‘We moeten af van die wollige dubbelzinnigheid’, in: *De Morgen*, 13 mei 2000; L. Huyse, Het tribunaal van de geschiedenis, in: *De Morgen*, 20 mei 2000.

35 Zijn jongere broer Bart, toen wetenschappelijk medewerker aan het Departement Geschiedenis van de KU Leuven, toonde zich in een vrije tribune in *De Standaard* van 8 mei onder de titel *Een relevant debat?* evenzeer kritisch, maar bracht tegelijk meer begrip op voor de stappen naar verzoening die een aantal vertegenwoordigers van de Vlaamse beweging al hadden gezet. Onder de hoofding *Amnestie* voegde hij daar – als reactie op de bijdrage van Lagrou – in een ingezonden stuk in *De Standaard* van 13 mei volgende bedenkingen toe: *“En als men de Vlaamse Beweging beschuldigt van ‘spijtontwijking’, waarom dan niet meteen ook het Hof, dat zich nooit verontschuldigde voor de houding van Leopold III tijdens de oorlog? Die kwam er toch ook licht vanaf met een beroepsverbod?”*

36 De integrale versie van beide toespraken werd gepubliceerd in *De IJzertoren. Jaarboek*, 2000, respectievelijk op pp. 45-48 en pp. 49-61.

73 ste IJZER BEDEVAART

DIKSMUIDE 27.08.2000 - 11 uur

VLAAMSE STAAT THUIS IN DE WERELD

Verdoodt deed dat na veel wikken en wegen over de nuance en de impact van zijn bewoordingen én nadat het IJzerbedevaartcomité uiteindelijk zijn fiat had gegeven.³⁷ Van 11 tot 23 augustus probeerde hij zich in de Provence zoveel als mogelijk af te zonderen van uiteenlopende vormen van politieke en persoonlijke beïnvloeding. *“Ik heb het historisch pardon van Diksmuide niet alleen geformuleerd en uitgesproken, ik heb het maandenlang systematisch voorbereid in een omgeving die oog had voor het historische en morele belang van zo’n gebaar”*, zo blikte Verdoodt enkele weken later terug.³⁸ Op 27 augustus, de dag van de IJzerbedevaart, maakte hij volgende aantekening in zijn agenda: *“Ik spreek mij niet uit over mensen, wel over feiten”*.

Men moet, zo stelde hij vanop het spreekgestoelte van de IJzerbedevaart, *“de verantwoordelijkheid op zich nemen voor de kwalijke aspecten van het oorlogsverleden. Aan de ene kant zijn dat de menselijke en politieke gevolgen van de collaboratie. Aan de andere kant zijn dat de juridische en populistische uitwassen van de repressie.”* *“Als individu dat ernstig heeft geleden onder de gevolgen van de repressie”*, zo ging hij verder, *“heb ik geleerd dat een betere wereld begint waar wrok en het eigen gelijk opgaan in mildheid en verdraagzaamheid. (...) Staande op de symbolische site van de IJzertoren meen ik dat een historisch pardon over bepaalde onderdelen van het verleden onontwikkbaar is. Het is een pardon over de vergissingen, de beoordelingsfouten en de verkeerde allianties uit het verleden dat straks bijna zestig jaar achter ons ligt. Dat pardon moet de ban breken waarin wij vastgehouden worden en waarin wij ook ons zelf blijven opsluiten. Zo’n daad heeft niets te maken met knievalen en zelfdestructie. Het is integendeel een daad van realisme. Het is de houding van iemand die nog eenmaal achterom kijkt, met grote piëteit een zwarte bladzijde omdraait en vervolgens aan de toekomst denkt”*, zo besloot Verdoodt zijn sterk persoonlijk gekleurde en in de eerste plaats vanuit een en-en-verhaal geconcipeerde tussenkomst.

Vandenberghel behandelde, zoals gebruikelijk, tal van andere historische en actuele onderwerpen, maar sloot ook aan bij de door Verdoodt behandelde thematiek, zij het dat hij – om niet al te veel potten te breken? – veel minder uitdrukkelijk afstand nam van de onverkwikkelijke ontwikkelingen en gebeurtenissen uit de oorlogsperiode en sterker bleef aanleunen bij de klassieke flamingantische retoriek (van idealisme en slachtofferschap): *“We dragen geen collectieve schuld, maar als IJzerbedevaartcomité nemen we onze verantwoordelijkheid op. Ik wil hier ook duidelijk stellen dat veel onschuldige repressiegetroffenen het voortouw genomen hebben bij de wederopbouw van deze Toren én bij de heropstanding van de Vlaamse Beweging. Hun idealisme voor Vlaanderen was*

< Affiche IJzerbedevaart 2000. [ADV, VAFA 2089]

— 37 Verdoodt: *“Binnen het IJzerbedevaartcomité ben ik daarvoor blijven ijveren en uiteindelijk heb ik dan toch begin augustus die tegenstand kunnen overwinnen in een urenlang debat”*, in: G. Logie, Voorwaartsgroep [...], p. 13.

38 F.-J. Verdoodt, Collaboratie en excuses, een antwoord, in: *De Standaard*, 12 september 2000. Dit stuk was een reactie op een erg kritische en negatieve evaluatie van het Historisch Pardon die de journaliste van *De Standaard* Mia Doornaert onder de titel *De kampen, de collaboratie en de Vlaamse excuses* had gepubliceerd in de editie van 2-3 september van deze krant.

toen en nu hun motivatie. In een open geest van verzoening heeft Vlaanderen al lang de spons geveegd over het verleden. Ik wil hier verder geen woorden aan verspillen en met het gezond verstand van de volksmond zeggen: Zand erover, spons erover, bladzijde omdraaien, ook dat is voor ons amnestie."³⁹

Verdoodt, die heel bewust het beladen woord amnestie niet in de mond nam en Vandenberghe deden veel meer dan alleen andere klemtonen leggen. Zij spraken – hoewel allebei progressieve Vlaamsgezinden – niet alleen in andere toonaarden en verschillende registers, maar formuleerden tot op zekere hoogte een conflicterend discours. Voor Verdoodt moest het echte gesprek over de naweeën en de verwerking van de Tweede Wereldoorlog worden verdergezet, voor Vandenberghe lagen de conclusies en de uitkomst ervan de facto zo goed als vast. Verdoodt richtte zich als historicus en publieke intellectueel vooral tot hen die niet aanwezig waren in Diksmuide, terwijl de IJzerbedevaarders het doelpubliek vormden van Vandenberghe als voorzitter van de organisatie die deze manifestatie op het getouw zette, en dat waren werelden van verschil... Bij deze tweeledige boodschap kreeg de interventie van Verdoodt toen en later veel meer aandacht dan de toespraak van Vandenberghe.

De woorden van zowel Vandenberghe als Verdoodt werden door het overgrote merendeel van het IJzerbedevaartpubliek – 10.000 personen volgens de officiële ordiediensten en 15.000 volgens de organisatoren – op applaus onthaald. Radicaal-rechts kon hun toespraken echter niet smaken en in het bijzonder de geüniformeerde leden van het Vlaams Nationaal Jeugdverbond (VNJ) en Voorpost manifesteerden dat ongenoege ook verbaal terwijl de beide sprekers het woord voerden. VU-ID-voorzitter Geert Bourgeois schaarde zich na afloop achter het IJzerbedevaarcomité, in tegenstelling tot zijn collega van het Vlaams Blok Frank Vanhecke.⁴⁰

De teneur van de berichtgeving en de commentaren in de Vlaamse pers was positief en waarderend. Bart Brinckman vatte de hoofdlijnen van het gebeuren in *De Morgen* samen als volgt: *"Het warme applaus maakte meteen duidelijk dat het overgrote deel van de aanwezigen de analyse van Verdoodt deelde. Slechts de geüniformeerden VNJ'ers sloofden zich uit in boegeroep. De aanwezige mandatarissen van het Vlaams Blok hielden hun mond. In geen geval wilden ze, zoals vier jaar geleden, aan de grondslag liggen van relletjes*

— 39 De Volksunie – intussen VU-ID – greep deze uitspraak aan om te verklaren dat een nieuw wetsvoorstel zou worden ingediend voor "algemeen eerherstel als alternatief voor amnestie".

40 "De Vlaamse Beweging heeft hiermee, volgens VU-voorzitter Geert Bourgeois, de hand ver uitgestoken, 'dermate dat elke legitieme rechtvaardigingsgrond vervalt om het debat nog langer uit de weg te gaan'. Het Vlaams Blok noemde de voorbije IJzerbedevaart 'een historisch dieptepunt'. Voorzitter Frank Vanhecke stelt dat 'het grote pardon dat tot drie keer toe werd uitgesproken een tactische blunder was'; P. Dejaegher, VU positief, Vlaams Blok negatief over IJzer-pardon, in: *De Standaard*, 29 augustus 2000. Bourgeois stelde vast dat het *Historisch Pardon* een momentum had gecreëerd en verklaarde dat hij een wetsvoorstel zou indienen voor 'algemeen eerherstel', wat hij omschreef als "een zakelijk alternatief voor amnestie". Zijn vader van was na de Tweede Wereldoorlog enige tijd geïnterneerd op beschuldiging van collaboratie, maar werd vrij snel gerehabiliteerd.

op de weide. Voorman Filip Dewinter vond de tussenkomst van Verdoodt evenwel 'onbegrijpelijk'. Na de bedevaart marcheerden VNJ'ers, omgeven door trommelaars en fluitisten, in de hoofdstraat van Diksmuide voor amnestie.⁴¹ De conclusie van Guy Tegenbos in zijn editoriaal in *De Standaard* was even bondig als duidelijk: "Op de belangrijkste manifestatie van de Vlaamse Beweging is openlijk erkend dat een deel van de Vlaamse Beweging in de Tweede Wereldoorlog beoordelingsfouten heeft gemaakt en verkeerde allianties heeft gesloten. Dat is een belangrijke en juiste stap."⁴² In Franstalig België was er weinig aandacht, laat staat waardering, voor het feit dat Verdoodt als zoon van een collaborateur publiekelijk expliciet afstand nam van de collaboratie en zich ervoor excuseerde, en dat hij dat deed op de symbolische IJzerbedevaartweide, waar daaromtrent tot dan meestal een vergoelijkend narratief werd gepresenteerd.

NA HET HISTORISCH PARDON

Voortbouwend op het elan dat de in Vlaanderen overwegend gunstig onthaalde stellingnames van Verdoodt en Vandenbergh had tot stand gebracht, nam de Voorwaartsgroep het idee van een studiedag weer op. In het najaar van 2000 – nadat de gemeenteraadsverkiezingen van 8 oktober achter de rug waren – werd daarover meermaals overlegd met Norbert De Batselier, de voorzitter van het Vlaams parlement. Tegelijk trad men – onder meer via Freddy Willockx, zoon van een oud-strijder – in contact met individuen uit en belangenorganisaties van het voormalige verzet. Ook met Franstaligen zoals de marxistische oud-journaliste Rosine Lewin (1920-2010) en historicus Jean Puissant, hoogleraar aan en vicerector van de Université Libre de Bruxelles (ULB), werden gesprekken gevoerd. "Begint het ijs te kruien?", zo luidt de slotzin van de al vermelde nota over de Voorwaartsgroep die Jan Debrouwere afrondde op 10 december 2000.

Begin 2001 ontving de Voorwaartsgroep het fiat voor een studiedag in het Vlaams parlement. Vervolgens werd overlegd over het programma, de sprekerslijst en allerhande inhoudelijke en praktische modaliteiten en werd de datum vastgelegd op zaterdag 9 juni. Begin april waren alle afspraken gemaakt en was alles rond.

— 41 B. Brinckman, Het pardon van de Vlaamse beweging. IJzerbedevaart in het teken van verontschuldiging voor collaboratieverleden, in: *De Morgen*, 28 augustus 2000. Zie ook: P. Dejaegher, IJzerbedevaart slaat zich op de borst. Historisch pardon oogst boegeroep maar vooral bijval, in: *De Standaard*, 28 augustus 2000; IJzerbedevaartcomité draait zwarte bladzijde om, in: *Het Laatste Nieuws*, 28 augustus 2000; Oproep om komaf te maken met nasleep verleden domineert IJzerbedevaart. 'Er moet van de twee kanten een historisch pardon komen', in: *Gazet van Antwerpen*, 28 augustus 2000; 'De verzoening siert het IJzerbedevaartcomité. VU zet eerherstel voor politieke collaboratie op agenda, in: *Gazet van Antwerpen*, 29 augustus 2000.

42 G. Tegenbos, Liever lief, in: *De Standaard*, 28 augustus 2000; zie ook: H. Buddingh, Excus kan Vlaamsnationalisme rehabiliteren, in: *NRC Handelsblad*, 26 september 2000; en verder: P. Dejaegher, Pact in plaats van koelkast. IJzerbedevaart heeft lang Vlaams verlanglijstje, in: *De Standaard*, 28 augustus 2000.

Een maand later dreigde er echter even een meer dan forse kink in de kabel te komen. De aanwezigheid van Johan Sauwens, namens de Volksunie minister van Ambtenarenzaken, Binnenlandse Aangelegenheden en Sport in de Vlaamse regering, op een feestelijke bijeenkomst van het Sint-Maartensfonds, een vereniging van ex-oostfrontstrijders, in Berchem op 5 mei leidde tot een politiek en media-incident. Na een crisette in en rond Vlaamse regering diende Sauwens enkele dagen later zijn ontslag in.⁴³ *Voorwaarts maar niet vergeten* leek via die toevallige en onverwachte wending even een heel andere dimensie te krijgen, maar dat werd vooral via informeel overleg vermeden.⁴⁴

Nogal verrassend reageerden twee Franstalige politieke kopstukken – de liberale vice-premier Louis Michel en de socialistische partijvoorzitter Eli Di Rupo – evenwel al snel matigend en verzoenend en sloten zij een ruimer debat over het oorlogsverleden in de toekomst niet uit.⁴⁵ Daardoor werd een uitslaande brand vermeden en werd annulatie of uitstel van de Voorwaartsstudiedag voorkomen.⁴⁶ Ook Freddy Willockx, inmiddels burgemeester van Sint-Niklaas, toonde zich in een toespraak bij de herdenking van een moordend Duits bombardement op zijn geboortestad in mei 1940 bereid tot een brede maatschappelijke discussie over de Tweede Wereldoorlog en de naweeën ervan.⁴⁷ Het effect van de affaire-Sauwens was bijgevolg het tegenovergestelde van wat had kunnen worden verwacht en – wat de Voorwaartsgroep en de geplande studiedag betreft – gevreesd.⁴⁸ Eind mei werd bovendien een akkoord afgesloten met uitgeverij

— 43 “Excuses Sauwens zijn veel te lauw”, in: *De Standaard*, 9 mei 2001; W. Winckelmans, Sauwens blaast de aftocht, in: *De Standaard*, 10 mei 2001; A. Wouters, Val Sauwens maakt opening over oorlogsverleden Vlaanderen, in: *De Standaard*, 12 mei 2001. Sauwens werd als minister vervangen door Paul Van Grembergen. Ondertussen woedde binnen de Volksunie een openlijke en harde richtingen- en personenstrijd, die in oktober van dat jaar zou uitmonden in de opheffing van de partij.

44 De aanwezigheid van kopstukken van de Volksunie op bijeenkomsten van het Sint-Maartensfonds was tijdens de voorgaande decennia alles behalve uitzonderlijk geweest. Dat Sauwens er in 2001 niet meer mee weg kwam, was illustratief voor de gewijzigde tijdsgeest en de veranderde historische en maatschappelijke gevoeligheid van jongere generaties, onder andere met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog.

45 Naar aanleiding van de zaak-Sauwens en als aanzet tot de Voorwaartsstudiedag in het Vlaams parlement maakten de historici Bruno De Wever (Universiteit Gent) en Chantal Kesteloot (CegeSoma) in een uitgebreid dubbelinterview samen een stand van zaken op van enerzijds het historiografisch onderzoek en anderzijds het politiek en maatschappelijk debat over de Tweede Wereldoorlog in België en de nawerking ervan: M. Reynebeau, F. Rogiers & H. Van Humbeek, “Aan de oorlog is niets zwart-wit”, in: *Knack*, 30 mei 2001. Tot concrete stappen op wetgevend of ander vlak zouden de uitlatingen van Michel en Di Rupo overigens niet leiden.

46 R. Falter, “We hebben dit debat nooit aangedurfd”. Michel en Di Rupo verzoenend over oorlog, in: *De Standaard*, 11 mei 2001.

47 P. Goris, “Moment voor verzoening met collaborateurs”. Freddy Willockx (SP) zwengelt open debat over zwart oorlogsverleden aan, in: *De Morgen*, 18 mei 2001.

48 De sociaaldemocratische gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen en hoogleraar eigentijdse geschiedenis aan de Gentse universiteit Herman Balthazar, die zijn om medische redenen verhinderde jarenlange vriend Maurits Coppieters zou vervangen als voorzitter van het Voorwaartscolloquium, verwoorde het in een brief van 11 mei 2001 aan de voormalige

Academia Press (Gent) van historicus en communicatiewetenschapper Peter Laroy om de toespraken van het colloquium in boekvorm uit te geven.⁴⁹

Het was vermoedelijk ook niet geheel toevallig – zoals dat bij prijzen en bekroningen wel meer gaat – dat Ludo Abicht, een lid van de Voorwaartsgroep, diezelfde maand de Arkprijs van het Vrije Woord in ontvangst mocht nemen en dat hij naar aanleiding daarvan door de krant *De Standaard* werd uitgenodigd om *Zeven stellingen over de lange nasleep van Wereldoorlog Twee* te publiceren.⁵⁰ Bij de uitreiking van de prijs en in het boekje dat bij die gelegenheid werd uitgegeven en dat onder meer kan worden geraadpleegd via de website van de Arkprijs van het Vrije Woord (www.arkprijs.be), werd weliswaar niet expliciet verwezen naar Abichts engagement in de Voorwaartsgroep. Toenmalig radiojournalist Jean Pierre Rondas noteerde in zijn biografische schets over de gelauwerde, *A book for the road, by a man for all seasons*, echter wel het volgende: “*Ook in de recente discussies omtrent nationaliteit, identiteit en multiculturaliteit in Vlaanderen en België heeft hij [Abicht] als ‘progressist’ verzoenende standpunten ingenomen in een boek over collaboratie en repressie, De zure druiven van de oorlog: amnestie of verzoening? [1994] en in een geschrift voor de Volksunie, De herinnering is een vorm van hoop: Vlaanderen in de postmoderniteit [1997]*”. Abichts essayboekje *Intelligente emotie* (2001) vormde de rechtstreekse aanleiding, maar zijn bekroning als laureaat van de Arkprijs van het Vrije Woord was vooral een vorm van publieke waardering en erkenning van zijn brede maatschappelijke inzet en zijn jarenlange maatschappijkritische publicistische arbeid.

In de aanloop naar de Voorwaarts-studiedag werd op 1 juni bekend gemaakt dat de Voorwaartsgroep in juli de nieuw gecreëerde Prijs van de Vlaamse regering zou ontvangen. Dat was enerzijds een officiële blijk van erkenning en bracht anderzijds 500.000 Belgische frank in het laatje.⁵¹ De Vlaamse regering, een coalitie van VLD, SP, Agalev en VU, werd op dat moment geleid door de liberaal Patrick Dewael, wiens grootvader, oud-minister Arthur Vanderpoorten (1884-1945), was overleden in het concentratiekamp van Bergen-Belsen. Dat was op zich een signaal dat de toenmalige Vlaamse politieke klasse zich bereid toonde om een stap te zetten in de omgang met en de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog en de gevolgen ervan. “*De Vlaamse regering*”, zo luidde

Volksunieparlementariër als volgt: “*Het incident Sauwens sterkt me in de overtuiging dat we zelfs het juiste moment gevonden hebben om met Waalse historici-intellectuelen-politici een beter, diepgaander en continu gesprek aan te gaan over de verwerking van ons oorlogsverleden*”.

⁴⁹ Peter Laroy stapte in oktober 2015 over naar erfgoedinstelling Liberas. Centrum voor de geschiedenis van het vrije denken en handelen, waarvan hij sinds 2016 directeur is.

⁵⁰ L. Abicht, Als je voet jeukt, krab dan niet je schoen, in: *De Standaard*, 23-24 mei 2001. Zie ook L. Abicht, Voorwaarts en niets verdraaien. Bedenkingen bij het debat over collaboratie, verzet en repressie, in: *Vlaams Marxistisch Tijdschrift*, nr. 3, 2001, pp. 26-29; evenals de repliek daarop van de voormalige trotskist Eric Corijn, die als onderzoeker was verbonden aan de vakgroep geografie van de Vrije Universiteit Brussel (VUB), in hetzelfde tijdschriftnummer: Voorwaarts en niks vergeten. Over Vlaanderens slecht verwerkt oorlogsverleden (pp. 31-36).

⁵¹ Dat geld werd integraal gebruikt om lopende en toekomstige initiatieven van de Voorwaartsgroep te financieren.

< Ludo Abicht [ADVN, VFB 1759/1, @Studio Dann]

het persbericht, *“apprecieert de oproep tot engagement voor een democratisch Vlaanderen die van de Groep uitgaat. Samen met de Groep hoopt minister-president Patrick Dewael dat dit initiatief in Vlaanderen en in België tot een voldragen verzoening over het oorlogsverleden kan leiden en zo het gemeenschapsgevoel zal versterken.”* Bij de prijsuitreiking op 8 juli in Mechelen verklaarde Verdoodt dat de Voorwaartsgroep haar werk verder zou zetten en deed hij – met een verwijzing naar de Latijnse dichter Ovidius (43 v.C. - 17 n.C.) – een oproep aan *“diegenen die de wonde hebben toegebracht”*, dat zij *“haar ook zouden genezen, langs welke zijde van de oorlogsherinnering zij zich vandaag ook mogen bevinden”*.

De studiedag in het Vlaams parlement op zaterdag 9 juni werd ambitieus aange-

kondigd: *“Als logisch verlengstuk van haar opzienbarende initiatief uit 1999, organiseert de Voorwaartsgroep op zaterdag 9 juni een studiedag in – en onder auspiciën van – het Vlaams Parlement. Het gaat in alle opzichten om een studiedag, in de sfeer van onderzoek en open beschouwing.”* Het was de bedoeling, aldus Verdoodt in zijn inleiding, *“om, bij de overstap naar de eenentwintigste eeuw, een morele last af te schudden en een blad geschiedenis om te draaien, evenwel zonder die geschiedenis te vergeten”*. Herman Balthazar, die de zieke Maurits Coppieters verving als voorzitter van dit symposium, herinnerde aan *“de grote complexiteit van het oorlogsgebeuren. Het is inzicht in deze complexiteit die meteen een eerste voorwaarde is voor een verwerking van het oorlogsverleden.”* *“Ook wij pleiten voor verzoening. Niet voor amnestie”*, zo voegde Jan Debrouwere eraan toe. *“Verzoening, dat is daarom voor ons de ondubbelzinnige, wederzijdse erkenning van wat elkaar werd aangedaan”*.

Na hen spraken Bruno De Wever en Jaap Kruithof, respectievelijk over *Collaboratie en repressie: de feiten* en over *Ethische, filosofische en politieke aspecten van het vergeten, vergeven en verzoenen*. Daarna presenteerden achtereenvolgens hoogleraar vaderlandse geschiedenis aan de Universiteit Leiden Jan Bank, hoogleraar eigentijdse geschiedenis aan de ULB en CegeSoma-directeur José Gotovitch (1940-2024), Jean Puissant en Ludo Abicht hun beschouwingen en kwam Jaap Kruithof nog even tussen.⁵²

— 52 CegeSoma – Studiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij – was de opvolger van

In zijn synthese van deze studiedag ging Frans-Jos Verdoodt – zich in de eerste plaats baserend op het historisch onderzoek van Bruno De Wever – uitdrukkelijk in tegen het decennialang door het Vlaams-nationalisme gekoesterde discours en beklemtoonde hij dat *“de repressie niet de oorzaak is van de collaboratie, maar andersom”*. *“Tijdens de dertiger jaren”*, hadden, *“de anti-democratie en het anti-Belgische Vlaams-nationalisme”* elkaar gevonden in het in 1933 opgerichte Vlaams Nationaal Verbond (VNV). *“De protagonisten van die partij integreerden hun doelstellingen in de nationaalsocialistische ideologie”*. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verbond het VNV zijn lot *“aan het regime van Hitler zelf”* en *“schakelde het zich in in de Duitse oorlogsvoering”*, waarbij het tegelijk *“op zijn Duits-horige flank werd ingehaald”* door de eveneens collaborerende, Groot-Germaanse Duits-Vlaamse Arbeidsgemeenschap (DeVlag). *“Aan de vooravond van de bevrijding”*, zo citeerde hij De Wever, *“waren beide collaborerende bewegingen een gehate en belaagde minderheid geworden ‘die de schuld van de hele oorlogsellende in de schoenen geschoven kreeg’”*. Er is nood, zo ging Verdoodt verder, *“aan een collectief geheugen dat gesteund is op helderheid, zorgvuldigheid, nuance en ruimte voor een actief wederzijds begrip”*. *“Voor wie dit wil inzien”*, zo besloot hij, *“zijn de feiten en de verantwoordelijkheden gekend”* en stelde hij – zich richtend tot de politiek – dat de tijd gekomen was om verantwoordelijkheden op te nemen en maatregelen te treffen.

In zijn historisch onderbouwde en vooraf uitvoerig doorgesproken slottoespraak haakte de voorzitter van het Vlaamse parlement Norbert De Batselier daarop in. *“De ballast van het verleden mag de toekomst niet verder bezwaren”*, zo verklaarde hij. *“Er zijn naar mijn aanvoelen vandaag genoeg politieke én intellectuele elementen om een nieuwe én noodzakelijke stap voorwaarts te zetten in het moeilijke dossier van de verzoening. (...) Niet met diegenen die niet willen inzien dat zijzelf, of hun vader, zich vergist hebben met hun steun aan het nazistische Hitlerregime, dat misdaden tegen de menselijkheid beging. Het erkennen van een fout is noodzakelijk voor vergeven. Maar indien er een dergelijke verontschuldiging is, dan moet een verzoening mogelijk*

> Jaap Kruithof [Archief Universiteit Gent,
@Archief Universiteit Gent, ARUG_Poo840]

het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en is vandaag, als federaal expertisecentrum betreffende (conflicten in) de 20ste eeuw, een onderdeel van het Algemeen Rijksarchief.

worden”, waarmee De Batselier zich expliciet aansloot bij het *Historisch Pardon* van Verdoodt op de IJzerbedevaart van het jaar voordien. De conclusie van de Vlaamse parlementsvoorzitter was heel concreet: *“Ik acht het wenselijk dat het Vlaams parlement, dat de hoogste politieke emanatie is van de Vlaamse gemeenschap, in dezen het initiatief zou nemen. (...) Ik zou hier de vijf democratische fracties in het Vlaams parlement ertoe willen oproepen dat het Vlaams parlement de eerstvolgende weken zijn verantwoordelijkheid neemt door een duidelijke stellingname in dit debat.”*⁵³

De studiedag, waarop iets meer dan 160 personen aanwezig waren, werd gunstig onthaald in de Vlaamse pers. Opmerkelijk was de positieve reactie van Louis Michel, op dat moment vicepremier en minister van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel namens de Franstalige liberalen in de federale regering: *“Ik heb uit vele hoeken felicitaties gekregen voor mijn slottoespraak”,* aldus De Batselier. *“Onder meer minister Michel noemt het een uitstekende tekst, van een hoog humanitair niveau, waar ook de Franstaligen zich in kunnen terugvinden.”*⁵⁴ Jan Debrouwere kreeg onmiddellijk na de studiedag de gelegenheid om de intenties en de initiatieven van de Voorwaartsgroep toe te lichten in de Franstalige pers.⁵⁵

José Gotovitch en zijn collega-historicus Chantal Kesteloot, wetenschappelijk medewerker van het door hem geleide CegeSoma, publiceerden wat later in juni onder de titel *N'effacer ni histoire ni crime* een opiniestuk waarin zij de Voorwaartsgroep en wat eruit was voortgevloeid ondanks enige bedenkingen en reserves positief verwelkomden en steunden. Zij besloten hun bijdrage als volgt: *“Il ne s'agit donc pas de tourner la page mais plutôt d'avoir pour objectif une connaissance totale de ce passé, en ne perdant jamais de vue que les questions des historiens se renouvellent à chaque génération. Si l'on peut effectivement oublier les individus, les faits et les crimes, eux, demeurent. La sérénité viendra de leur parfaite connaissance. Attelons-nous ensemble à la construire. L'appel de Voorwaarts, le projet du Parlement flamand vont dans ce sens. Ne leur mesurons pas notre appui.”*⁵⁶ Aansluitend daarbij contacteerde Kesteloot Verdoodt op 26 juni met de vraag of een aantal van de teksten van het Voorwaartscolloquium eventueel zouden kunnen worden opgenomen in een bundel met diverse andere bijdragen betreffende de Tweede Wereldoorlog in België, die zij zou willen realiseren.⁵⁷ Op 13 juli antwoordde

53 Bedoeld waren de parlamentsfracties van de christendemocraten, de ecologisten, de liberalen, de sociaaldemocraten en de Volksunie; niet die van het toenmalige Vlaams Blok, nu Vlaams Belang. De Batselier had daarover in de aanloop naar deze toespraak al overleg gepleegd met deze parlamentsfracties.

54 G. Timmerman, Norbert De Batselier gaat het repressiedebat aan. Michel roemt 'historische' slottoespraak van Vlaamse parlementsvoorzitter, in: *De Morgen*, 11 juni 2001.

55 Ch. Laporte, A bout portant. “La réconciliation, mais pas l'amnistie!”, in: *Le Soir*, 11 juni 2001.

56 J. Gotovitch & Ch. Kesteloot, *N'effacer ni histoire ni crimes*, in: *Le Soir*, 19 juni 2001.

57 Chantal Kesteloot kende Frans-Jos Verdoodt sinds de tweede helft van de jaren 1980, toen zij samen met collega-historicus Philippe Destatte namens het Institut Jules Destrée met hem contact had opgenomen om – naar het voorbeeld van het ADVN, waarvan hij toen directeur was – een

^ 50ste verjaardag van CegeSoma in 2017, met van links naar rechts José Gotovitch, Koen Aerts, Chantal Kesteloot, Anne Roekens en Franky Bostyn. [CegeSoma/Rijksarchief]

Verdooft dat “zowel de leden van de Voorwaarts-groep als ikzelf zeer positief staan tegenover uw project” en werd haar gevraagd om de sprekers op de studiedag van 9 juni individueel aan te schrijven. Een en ander resulteerde in 2002 in de door José Gotovitch en Chantal Kesteloot geredigeerde bundel *Collaboration, répression: un passé qui résiste*, waarop later in deze bijdrage wordt teruggekomen. Eind september 2001 werden – heel bewust zo snel als mogelijk – de Acta van de studiedag *Voorwaarts maar niet vergeten. Voor een eerlijk en rechtvaardig oordeel over collaboratie en repressie in Vlaanderen op 9 juni 2001 in het Vlaams parlement* uitgebracht.

Ondertussen werden in 2001-2002 vanuit het CegeSoma – en met name door Gotovitch en Kesteloot – pogingen ondernomen om een door dit federaal wetenschappelijk expertisecentrum gecoördineerde “pluralistische en universitaire werkgroep” op te richten betreffende de Tweede Wereldoorlog, en in het bijzonder aangaande de collaboratie en de (justitiële) bestraffing ervan, inclusief de gevolgen tijdens de naoorlogse decennia. “Het is de bedoeling”, zo werd gesteld, “om binnen een redelijke termijn, meer bepaald twee jaar, een alomvattende benadering van de Belgische samenleving voor te leggen waarin de gedragingen die hebben geleid tot de collaboratie, de omstandigheden waarin

Centre d’Histoire de la Wallonie et du Mouvement wallon op te richten; dat initiatief werd echter niet gerealiseerd (gesprek met Chantal Kesteloot, 5 juni 2024). In de vroege jaren 1990 maakte Kesteloot een tijdlang deel uit van een studie- en discussiegroep die functioneerde binnen het ADVN.

de repressie ervan plaats had en de sleutels om de ontstaansmechanismen van collectieve mentaliteiten op dat gebied te begrijpen, worden onderzocht".⁵⁸ "Deze status quaestionis", zo ging het verder, "zou het mogelijk moeten maken een verantwoordelijke visie te krijgen met betrekking tot beladen erfenissen". "Het doel van deze werkgroep", zo vervolgde men, "zou er niet in bestaan definitieve antwoorden te geven op de gestelde vragen, maar wel te werken op basis van door historici en parlementsleden in gemeenschappelijk overleg gestelde prioriteiten en er vervolgens toekomstige onderzoekspistes uit af te leiden". Dit initiatief om de aanhoudende polarisatie omtrent de Tweede Wereldoorlog na meer dan een halve eeuw te proberen ontmijnen, werd op politiek niveau geïnitieerd door Lode Vanoost, Kamerlid namens Agalev, dat toen deel uitmaakte van zowel de federale als de Vlaamse regering. Concreet kwam er echter niets terecht van deze intenties...

Met de gecoördineerde en op elkaar afgestemde stappen vanuit politieke, wetenschappelijke en journalistieke hoek was het politiekmaatschappelijk debat over de Tweede Wereldoorlog en de herinnering eraan in de zomer van 2001 in een kleine stroomversnelling terecht gekomen. Tegelijk rees er – vooral vanuit sommige segmenten van het academisch milieu en bepaalde, er al dan niet mee verbonden groepen uit het maatschappelijk middenveld – kritiek op het principe van min of meer opgelegde eensgezindheid, consensus en verzoening over het oorlogsverleden en vooral op de manier waarop en met de betrokkenheid van wie men die hoopte te bereiken. Dat het vertoog van de Voorwaartsgroep via de studiedag in het Vlaams Parlement en de Prijs van de Vlaamse regering een bijna geofficialiseerde en canonieke status kreeg – hoewel het niet door iedereen werd gedeeld – gaf bijgevolg aanleiding tot kritische commentaren.⁵⁹

Het meest opmerkelijke initiatief in dit verband was een studiedag die werd geïnitieerd en gecoördineerd door de voormalige trotskist Eric Corijn, publicist en docent sociale geografie aan de Vrije Universiteit Brussel (VUB). Dat die bijeenkomst plaatsvond in Antwerpen op 24 november 2001, precies tien jaar na de electorale doorbraak van het Vlaams Blok op de zogeheten Zwarte Zondag, was een bewuste keuze. De organisatie van dit colloquium werd onder andere gedragen door Charta 91, dat was

— 58 Met "collectieve mentaliteiten" doelde men op het feit dat "Vlamingen en Franstaligen de gebeurtenissen niet op dezelfde wijze begrijpen, en dat verschil in beoordeling wijst op breuklijnen die een serene debat over deze kwestie bemoeilijken". "De collaboratie en de erop volgende repressie vormen een erg belangrijke inzet, waarvan de erfenis de Belgische samenleving in haar geheel voor problemen stelt", alsnog een voorbereidende notitie die ons werd bezorgd door Chantal Kesteloot.

59 De Leuvense emeritus hoogleraar geschiedenis Lode Wils (1929-2024), specialist inzake de geschiedenis van de Vlaamse beweging, waardeerde enerzijds dat de Voorwaartsgroep zich – door de collaboratie onverdeeld te veroordelen – distantieerde van het (tot dan) in Vlaams-nationalistische middens gangbare discours. Dat tegelijk – via een volgens hem ambivalente evenwichtsoefening – de repressie evenzeer kritisch werd geëvalueerd, was iets waarmee hij moeite had. Zie onder meer: L. Wils, *Ons (proto)nationaal verhaal van 1302 tot 2002*, in: L. Wils, *Van de Belgische naar de Vlaamse natie. Een geschiedenis van de Vlaamse beweging*, Leuven, 2009, pp. 17-36 (met name pp. 33-34).

opgericht in 1991 en zich richtte tegen de opmars van radicaalrechts in het algemeen en van het Vlaams Blok in het bijzonder. Afgezien van de marxist en goede bekende van Corijn Paul Verbraeken (1946-2004), waren alle sprekers historici. Behalve journalist Marc Reynebeau, waren zij allemaal verbonden aan academische instellingen: Gita Deneckere, Bruno De Wever, Anne Grauwels, Pieter Lagrou, Dirk Luyten en Herman Van Goethem. Frans-Jos Verdoodt kwam tussen tijdens de discussies. Kort voordien, op 10 november, had op de Antwerpse Boekenbeurs over een en ander een panelgesprek plaatsgevonden tussen Corijn, De Wever, Verdoodt en Jaap Kruithof.

In zijn bijdrage aan de door hem geredigeerde bundel met de teksten van de lezingen van de studiedag erkende Corijn dat *"de historische 'schuldbekentenis' op de IJzerbedevaart van 27 augustus 2000 een wig dreef in de klassieke grijze flou artistique waarmee de Vlaamse beweging steeds de collaboratie vergoelijkend in haar schoot heeft gekoesterd"*.⁶⁰ Tegelijk tekende hij bezwaar aan tegen de *"semi-officiële status"* die de Voorwaartsgroep volgens hem ondertussen had gekregen vanuit de Vlaamse politiek, die zich in zijn ogen vooral bekommerd toonde om *"een snelle consensus"* omtrent de verwerking van en de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Met name dat daarbij werd voorbijgegaan aan de continuïteit tussen het rechtsradicalisme tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog enerzijds en in de eigen tijd anderzijds, of dat dat verband tenminste onvoldoende werd beklemtoond, bekritiseerde hij scherp.

Het pleidooi van Corijn was tweeledig: de politiek-maatschappelijke discussie betreffende de Tweede Wereldoorlog was anno 2001 allesbehalve afgerond én de ervaringen uit de periode 1939-1945 dienden onder meer te worden ingezet in de strijd tegen radicaalrechts in Vlaanderen en elders. *"Om echt tot een 'consensus', 'verzoening' of een 'verwerking' te komen"*, zo schreef hij, *"zal het noodzakelijk zijn het debat te verbreden. Het te verbreden in de tijd. Het oorlogsverleden is immers slechts een episode in het verhaal van een brede stroming in Vlaanderen die vanuit het interbellum tot vandaag voortleeft. (...) Het debat dient ook naar inhoud verbreed te worden. Het gaat om handelingen en daden, maar ook om opvattingen, mentaliteiten en attitudes, die misschien vandaag nog steeds voortleven en het politieke klimaat bepalen."*⁶¹ De studiedag van 24 november 2001 was in de eerste plaats bedoeld om dat debat te activeren en te onderbouwen.

Bruno De Wever, die een van de gangmakers was van de Voorwaartsgroep én spreker tijdens de Antwerpse studiedag, vatte de op gang gekomen dialectiek aldus samen: *"Het onbehagen met de manier waarop in België wordt omgegaan met het oorlogsverleden lag aan de oorsprong van de publieke stellingname van de Voorwaarts-groep en de studiedag die erop volgde in het Vlaams parlement op 9 juni 2001. De manier waarop de Vlaamse overheid dit initiatief omarmde en meer algemeen het dominante discours dat*

— 60 E. Corijn, *Met welk verleden wil Vlaanderen de toekomst tegemoet?*, in E. Corijn (red.), *Collaboratie in Vlaanderen. Vergeten en vergeven?*, Antwerpen, 2002, pp. 11-27 (citaat pp. 15-16).

61 E. Corijn, *Met welk verleden [...]*, p. 19.

ontstond rond het initiatief van de Voorwaarts-groep, wekten op hun beurt wrevel en ongenoegen bij progressieve Vlamingen en andere Belgen. De studiedag van Charta, Unesco-Centrum Vlaanderen en Points Critiques in UFSIA, 24 november 2001, werd geboren uit dit ongenoegen.⁶² In dat milieu, waar meestal weinig affiniteit met de (geschiedenis van de) Vlaamse beweging aanwezig was, bestond er nogal wat wantrouwen tegen de Voorwaartsgroep en het *Historisch Pardon*. Er werd geoordeeld dat de betrokkenen op de een of andere manier een onderliggende of verborgen agenda hadden en dat de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog onvoldoende werd afgewezen en veroordeeld. Het was vanuit dezelfde kringen dat geageerd werd tegen de erkenning van de IJzertoren als Memoriaal van de Vlaamse Gemeenschap, die er kwam in 1986 en vervolgens tegen de kwalificatie van de toren op de IJzerbedevaartweide als UNESCO-werelderfgoed, die uiteindelijk niet werd gerealiseerd.⁶³

HET JAAR 2002

Op 20 maart 2002 werd, in navolging van wat parlementsvoorzitter De Batselier het jaar voordien had gesuggereerd, in de plenaire vergadering van het Vlaams parlement een (voorstel van) resolutie “betreffende de aanbevelingen inzake het omgaan met oorlogsverleden van Vlaanderen” goedgekeurd, die de steun kreeg van christendemocraten, ecologisten, liberalen en sociaaldemocraten.⁶⁴ De verkozenen van de in de herfst van 2001 opgerichte Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA) onthielden zich, net als de liberaal Julien De Muelenaere. Die van het Vlaams Blok stemden tegen, en dat deed ook de socialist Herman De Loor. De tekst, die voortbouwde op het *Historisch Pardon* op de IJzerbedevaart van 2000 en het colloquium van 9 juni 2001, stipuleerde dat “vanuit democratisch en humaan oogpunt de tijd gekomen is om een nieuwe stap in de richting van de verzoening tussen alle Belgen te ondernemen. Om dat te kunnen realiseren, is het noodzakelijk dat de schuld in de ontsporingen en de aberraties die de Tweede Wereldoorlog en de naoorlogse periode kenmerkten, wordt erkend en herkend.”⁶⁵ Verder werd ingehaakt op één

⁶² Br. De Wever, *Goede Belgen, foute Vlamingen, grijze Nederlanders*, in: E. Corijn (red.), *Collaboratie in Vlaanderen* [...], p. 51.

⁶³ De IJzertoren werd in 1992 geklasseerd als monument, waardoor de restauratie ervan met overheidssubsidies kon gebeuren. In 2023 werd de crypte van de IJzertoren opgenomen op de UNESCO-Werelderfgoedlijst als onderdeel van de ‘Begraafplaatsen en herdenkingssites van de Eerste Wereldoorlog (westelijk front)’.

⁶⁴ Zie onder meer: K. Tuerlinkcx, *Vlamingen stemmen over verzoening met verleden*, in: *Gazet van Antwerpen*, 20 maart 2002; B. Eeckhout, *Wit en zwart samen is zeker niet grijs*, in: *De Morgen*, 20 maart 2002; B. Dobbelaere, *Vlaams parlement niet unaniem in oproep tot verzoening*, in: *De Standaard*, 21 maart 2003; P. Dupont, *‘Vader zou zich in zijn graf omdraaien’*. Herman De Loor was enige democraat die tegen de verzoening stemde, in: *De Morgen*, 22 maart 2002.

⁶⁵ “De tekst werd op zijn historische inhoud nagelezen door Frans-Jos Verdoodt, directeur van het Archief- en Documentatiecentrum van het Vlaams-nationalisme (ADVN), en de Gentse hoogleraar Bruno De Wever, broer van Bart. De twee zijn ook de smaakmakers van Voorwaarts” (B. Brinckman, *Rechts wijst oorlogsresolutie af*, in: *De Standaard*, 27 februari 2002. In dezelfde editie van deze krant maakte Bart

van de belangrijkste intenties van de studiedag van 24 november 2001, met de vaststelling "dat de huidige tendensen tot ultraverrechtsing, extremisme en onverdraagzaamheid van de maatschappij opnieuw een bedreiging vormen voor de democratie in Vlaanderen, in België, in Europa en in de wereld. Een historisch inzicht in de herkomst en de nefaste gevolgen van fascisme, nazisme en elke vorm van totalitarisme en dictatuur kan ertoe bijdragen dat onze jeugd gewaarschuwd wordt voor de opgang van ondemocratische stromingen." Aan de Vlaamse regering werd gevraagd "om aan het Vlaams Parlement mee te delen welke initiatieven zij zal nemen om tegemoet te komen aan het geheel van deze aanbevelingen". De resolutie was bijgevolg een poging om meer in het reine te komen met de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog en de bestraffing ervan, maar evenzeer een expliciete stellingname tegen radicaalrechts, dat mee aan de basis had gelegen van de collaboratie. De koppeling van beide, of althans de mate van evenwicht tussen de twee doelstellingen die werd bereikt, werd niet door iedereen positief geëvalueerd, ook niet door Ludo Abicht van de Voorwaartsgroep: "Ons oorspronkelijk opzet was een rustige poging tot verzoening met een erkenning van de fouten van de collaboratie en met een blik vooruit op hedendaags extreemrechts. In de resolutie van het Vlaams parlement is de juiste verhouding wat zoek en lijkt de strategie tegen het Vlaams Blok het belangrijkste. Niettemin zou ik de tekst goedgekeurd hebben, omdat het een unieke kans op verzoening blijft."⁶⁶ Al snel bleek ook dat de bedoeling om het initiatief van het Vlaams parlement naar het federale niveau door te trekken aan Franstalige kant nauwelijks op enthousiasme kon rekenen, en dat die ambitie uiteindelijk niet werd gerealiseerd.⁶⁷

Dat belette niet dat tijdens de eerstvolgende algemene vergadering, op 30 maart 2002, de Voorwaartsgroep werd omgevormd tot een vzw, met Verdoodt als voorzitter, Debrouwere als ondervoorzitter en Courteaux als secretaris. ADVN-medewerker Marleen Deridder werd aangesteld als administratief verantwoordelijke. Verdoodt, in wiens woning in Erembodegem de vzw werd gehuisvest, werd "belast met het dagelijks beheer" en "gemachtigd om door zijn handtekening de vereniging te verbinden in zaken van dagelijks bestuur".⁶⁸ De groep werd uitgebreid met hoogleraar geschiedenis van de VUB Machteld De Metsenaere, hoogleraar geschiedenis aan de Katholieke Universiteit Leuven Emmanuel Gerard, oud-politicus Lode Hancké, hoogleraar politieke en sociale wetenschappen aan het toenmalig Limburgs Universitair Centrum Mieke Van Haegendoren, schrijfster Monika Van Paemel en voormalig rector en hoogleraar geschiedenis van de VUB Els Witte.⁶⁹ De Voorwaartsgroep surfte op het enthousiasme

De Wever in een bijdrage met als titel *Maak geen misbruik van de geschiedenis*, die hij signeerde als 'historicus en lid van het partijbestuur van de N-VA', brandhout van de resolutie: "De enige ratio van de hele resolutie is dat men, via het opzetje van het oorlogsverleden, het Vlaams Blok, in de saus wil duwen van het nazi-regime. (...) Er zijn lessen te trekken uit het verleden. Laten we het daarbij houden."

66 B. Eeckhout, N-VA niet tot verzoening te vermurwen, in: *De Morgen*, 21 maart 2002.

67 Franstaligen lauw over oorlogsresolutie, in: *De Standaard*, 23-24 maart 2002.

68 *Belgisch Staatsblad*, 12 september 2002, pp. 9047-9048.

69 Monika Van Paemel onderhield vrijwel van bij de aanvang contacten met de Voorwaartsgroep, maar trad pas in 2002 formeel toe.

elan dat de evolutie sinds het colloquium van 9 juni 2001 met zich had gebracht en ontwikkelde ambitieuze plannen voor een *"internationaal comparatief colloquium in het Europees parlement"*.⁷⁰

Ook het idee om een studiedag te organiseren voor leerkrachten geschiedenis in het middelbaar onderwijs, werd heropgenomen. De nota die na afloop van deze bijeenkomst werd verspreid, getuigde van een genuanceerde hoop en positiviteit en eindigde met volgende alinea: *"Er is nu ruimte voor een zindelijk debat, te voeren met name in de media van elke aard: pers, radio en TV. Uit heel wat discussies bleek de jongste tijd dat het bij velen in de openbare ruimte nog moeilijk ligt, Vlaanderen en zijn toekomst los te zien van een bewustzijnsvernauwende, steeds weer emotioneel en soms ook met enige sensatiezucht opgefokte polarisering tussen collaboratie en repressie. De muur van wantrouwen die duidelijk nog aanwezig is, moet dringend worden gesloopt. De Voorwaarts-groep wil er daarom toe bijdragen dat in de komende tijd betekenisvolle stappen in het overstijgen van de gevolgen van deze polarisering worden gezet."*

Op 15 april 2002 verscheen de door José Gotovitch en Chantal Kesteloot geredigeerde verzamelbundel *Collaboration, répression: un passé qui résiste*.⁷¹ Deze publicatie bevatte enerzijds een aantal bijdragen over de collaboratie en de repressie in zowel Nederlands- als Franstalig België, inclusief de latere perceptie ervan, en anderzijds enkele stukken over de Voorwaartsgroep en de historische en maatschappelijke context waarin die figureerde. Er werd aan meegewerkt door de historici Francis Balace, Marnix Beyen, Alain Colignon, Bruno De Wever, José Gotovitch, Chantal Kesteloot, Dirk Luyten en Frans-Jos Verdoodt, én door de filosoof Jaap Kruithof, die van opleiding oorspronkelijk historicus was. De samenstellers en de auteurs stelden zich tot doel om het Franstalige publiek te informeren over de collaboratie en de repressie in België, en de wijze waarop met de herinnering eraan tijdens de voorgaande halve eeuw werd omgegaan, als basis om in de toekomst meer sereen te kunnen omgaan met en discussiëren over het oorlogsverleden: *"A force de polémiques, de controverses et de gestes politiques maladroits ou franchement délibérés, le public francophone en est arrivé à ne plus avoir q'une vision tranquée de la société flamande qui, unanime revendiquerait l'amnistie."*⁷²

70 Frans-Jos Verdoodt had die intentie eerder die maand geformuleerd in een kranteninterview: B. Eeckhout, Frans-Jos Verdoodt, de gangmaker van de verzoening over de Vlaamse beweging in het post-VU-tijdperk: 'Vlaanderen heeft een knieval voor verzoening nodig', in: *De Morgen*, 11 maart 2002.

71 In 2003 werd onder de titel *Het gewicht van het oorlogsverleden* een Nederlandstalige editie uitgebracht. De Leuvense hoogleraar geschiedenis Louis Vos duidde de maatschappelijke en wetenschappelijke ambitie van beide publicaties als volgt: "De Franstalige versie was de oorspronkelijke en was uitdrukkelijk bedoeld om het Franstalige publiek in België ervan te overtuigen dat Belgische historici, Nederlandstalige en Franstalige, eigenlijk niet meer fundamenteel van mening verschillen over de interpretatie van de collaboratie en de repressie in België. De Nederlandstalige editie wilde omgekeerd het brede publiek in Vlaanderen laten kennismaken met de opvattingen van Franstalige historici" (in: *Wetenschappelijke tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse beweging*, jg. 63, 2004, nr. 2, pp. 122-125; citaat p. 122).

72 J. Gotovitch & Ch. Kesteloot, *Introduction*, in: J. Gotovitch & Ch. Kesteloot (red.), *Colla-*

Een eventuele amnestiemaatregel werd – zoals ook de Voorwaartsgroep stelde – principieel als onwenselijk, onverantwoord en onverdedigbaar beschouwd én bovendien als een gepasseerd station, dat was achterhaald door de feiten: “*Pourtant, de l’amnistie, il n’est guère plus question.*” Het kwam erop aan om de stereotypes en de clichés met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog en de nasleep ervan bij te stellen en te doorbreken, met name ook wat betreft de beeldvorming in Vlaanderen en Wallonië, inclusief het gebrek aan kennis in het ene landsdeel over het andere in dat verband. Een belangrijke premisse van Gotovitch en Kesteloot was dat de collaboratie voorafging aan de repressie en dat beide (juridisch en ethisch) van een andere en onvergelykbare orde waren, hoewel zij erin mee gingen dat bij de naoorlogse bestraffing van de samenwerking met de Duitse bezetter in de periode 1940-1944 dingen waren gebeurd die niet hadden mogen gebeuren: “*la répression ne peut être placée sur le même plan que la collaboration.*”⁷³ Naar aanleiding van dit boek kreeg Frans-Jos Verdoodt de gelegenheid om de stellingen, standpunten, intenties en initiatieven van de Voorwaartsgroep toe te lichten in de Franstalige pers.⁷⁴

EEN LAATSTE PUBLIEKSMOMENT

Op initiatief van de Voorwaartsgroep werd na een lange voorbereiding door de Belgische Senaat op 22 maart 2003 in het Huis van de Parlementsleden in Brussel onder de titel *Zijn historici goede heelmeesters?* een Studie- en reflectiedag over de omgang met het oorlogsverleden (WO II) in de lespraktijk van het Secundair Onderwijs opgezet.⁷⁵ Dat deze studiedag tweetalig was en zich zowel tot Nederlands- als Franstaligen richtte, beantwoordde helemaal aan de intentie van de Voorwaartsgroep om het politiekmaatschappelijk debat over de Tweede Wereldoorlog op Belgisch niveau aan te kaarten.⁷⁶

De Voorwaartsgroep ondersteunde dit colloquium moreel en financieel, maar maakte formeel geen deel uit van het organisatiecomité. Dat werd gevormd door het CegeSoma, de groep Démocratie ou Barbarie, de Vlaamse Vereniging Leraren Geschiedenis en Maatschappelijke Vorming, de Association belge des Professeurs d’Histoire d’expression

boration, répression: un passé qui résiste, Bruxelles, 2002, pp. 5-8 (citaat p. 5).

73 J. Gotovitch & Ch. Kesteloot, *Conclusion: à la croisée des regards*, in: J. Gotovitch & Ch. Kesteloot (red.), *Collaboration, répression [...]*, pp. 183-194 (citaat p. 183).

74 Ch. Laporte, Frans-Jos Verdoodt: “Le passé de guerre concerne tous les Belges”, in: *Le Soir*, 17 juni 2002.

75 Tijdens de vergadering van de raad van beheer van de Voorwaartsgroep op 3 mei 2003 werd het volgende opgemerkt: “De organisatie is vrij moeilijk verlopen omdat er een misverstand was over de aard van de organisatie Voorwaarts. Een van de quaestoren verwarde ‘Voorwaarts’ met ‘Voorpost’ en dacht dus te maken te hebben met een extreemrechtse organisatie. Tot vijf dagen vóór het colloquium was er nog geen toezegging. Op de valreep is het dan toch in orde gekomen”.

76 De Franstalige titel van de studiedag luidde *Les historiens sont-ils de bons guérisseurs? Journée d’étude et de réflexion sur la Seconde Guerre mondiale et son héritage dans la pratique de l’enseignement secondaire*.

- ^ Frans-Jos Verdoodt (links) en Bruno De Wever (rechts) tijdens de opnames van de door het ADVN gerealiseerde en door Jimmy Kets geregisseerde kortfilm over het *Historisch Pardon* op de site van de IJzertoren in Diksmuide op 10 juli 2025. [Foto Jimmy Kets]

française en de docenten vakdidactiek geschiedenis van de KU Leuven, de ULB en de Universiteit Gent. Hun collega's van de Université Catholique de Louvain, de Université de Liège en de VUB patroneerden mee de studiedag, net als de Inspection d'Histoire de la Communauté française, de Pedagogische Begeleidingsdienst van het Gemeenschapsonderwijs en het Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs.

De dag werd ingeleid door Bruno De Wever, terwijl historicus Dirk Luyten (CegeSoma), Chantal Kesteloot en Luc Huyse tijdens de voormiddagsessie instonden voor lezingen. In de namiddag waren er workshops over onder meer het Kamp van Breendonk, het Joods Museum van Deportatie en Verzet in Mechelen (de voorloper van het Museum Kazerne Dossin), mondelinge geschiedenis en museale werking met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog en een vergelijking van de Belgische oorlogsgebeurtenissen met de genocide in Rwanda in 1994. Ongeveer 100 Nederlandstalige leerkrachten namen deel aan deze studie- en reflectiedag, naast een 20-tal collega's uit Brussel en Wallonië. Deze studiedag, zo zou achteraf blijken, was het laatste grote publieksmoment van de Voorwaartsgroep.

Uit 2003 valt verder vooral de vergadering van de raad van beheer van 15 november te onthouden. Toen werd de Leuvense emeritus hoogleraar criminologie en voormalig socialistisch Europees parlementslid Lode Van Outrive (1932-2009) aanvaard als opvolger van de in 2002 overleden Adriaan Verhulst als lid van de Voorwaartsgroep. Jan

Debrouwere stelde tijdens deze bijeenkomst zijn functie van ondervoorzitter, die hij de facto als overbodig beschouwde, ter beschikking. Uiteindelijk zag hij daar echter van af en bleef de medestichter van de Voorwaartsgroep ondervoorzitter. Tegelijk werd vastgesteld dat er *“vanuit het Europees milieu inhoudelijk nauwelijks belangstelling”* bleek te zijn om het plan voor een Europees colloquium betreffende de verwerking van de Tweede Wereldoorlog te realiseren. *“We hebben dus niet gehaald wat we gehoopt hadden”*, zo luidde de conclusie.

Ook de pogingen die in 2004 en 2005 werden ondernomen om de politiekmaatschappelijke discussie over de omgang met, de herinnering aan en de verwerking van de Tweede Wereldoorlog van *“het Vlaamse niveau”* naar *“het federale, met name het federale parlement en de federale regering”* op te tillen, leidden niet tot resultaat. Vermeldenswaard in dit kader is dat Lionel Vandenberghe en Pierre Galand, van 2003 tot 2007 lid van de Senaat voor respectievelijk Spirit en de Parti Socialiste (PS), het idee lanceerden om – *“naar aanleiding van 175 jaar België en 25 jaar federalisme”* – in 2005 een *“wetenschappelijk congres”* te organiseren over *“Kritische omgang met het verleden in de gewesten en de gemeenschappen van dit land. Oorlog, collaboratie en repressie in België”*.⁷⁷

HET EINDE

Dat de ambitie om aan het Voorwaartsproject een vervolg te breien op Belgisch en Europees niveau bleef steken in plannen, leidde in de volgende jaren tot een verminderde betrokkenheid van de leden en tot een zekere malaise. Tijdens de algemene vergadering van 25 april 2007 werd besloten om de webstek van Voorwaarts, die in de loop der jaren door ongeveer 14.000 personen werd bezocht, te annuleren en werd vastgesteld dat het momentum van de Voorwaartsgroep voorbij was. In het verslag werd dat laatste als volgt geformuleerd: *“De vergadering is het er unaniem over eens dat de Voorwaarts-groep aan het einde van haar taak gekomen is. Doch dit mag niet het einde als groep betekenen. Zij moet een punt van reflectie en initiatieven blijven. De aanwezige leden beslissen om Verdoodt en Debrouwere op te dragen om een geschreven voorstel aan alle leden te bezorgen, met daarin de vraag of ze zich in de krachtlijnen van de Voorwaartsgroep kunnen terugvinden en of ze dan verder tot de Voorwaartsgroep wensen te behoren, t.t.z. over haar werking geïnformeerd willen blijven.”*

Het zou nog enkele jaren duren tot de Voorwaarts-groep formeel ophield te bestaan. Uiteindelijk besliste de algemene vergadering van de Voorwaartsgroep van 8 mei 2010 – precies 65 jaar na het officiële einde van de Tweede Wereldoorlog – *“om de vzw Voorwaarts-groep te ontbinden, vermits zij haar doelstellingen bereikt heeft en dusdanig*

—— 77 Hun initiatief werd ook gesteund door Philippe Moureaux (1939-2018), minister van staat, voormalig hoogleraar geschiedenis aan de ULB en op dat moment burgemeester van Sint-Jans-Molenbeek namens de Parti Socialiste (PS).

geen verdere activiteiten meer zal ondernemen". Er "werd overeengekomen om de nog beschikbare gelden over te maken aan het ADVN", dat de Voorwaartsgroep praktisch had gefaciliteerd en waar de vergaderingen plaatsvonden.

EVALUATIE EN CONCLUSIES

Hoewel de praktische resultaten van de Voorwaartsgroep en het *Historisch Pardon* beperkt waren, hebben beide initiatieven wel mee bijgedragen aan een geleidelijke wijziging van de omgang met en de herinnering aan de collaboratie tijdens en de bestrafing ervan na Tweede Wereldoorlog, in het bijzonder binnen de Vlaamse beweging. Met name de verhullende en vergoelijkende beeldvorming over de collaboratie kon – vooral door wat het wetenschappelijk onderzoek aanhoudend reveleerde – niet langer worden volgehouden. De Voorwaartsgroep en het *Historisch Pardon* gaven publiekelijk ruchtbaarheid aan die historische inzichten en stimuleerden op die manier de maatschappelijke discussie over het oorlogsverleden. In het Vlaanderen van een kwarteeuw geleden, met onder meer radicaalrechts in opmars, was dat een niet onbelangrijkste verdienste.⁷⁸ De ambitie om een bredere maatschappelijke consensus en pacificatie betreffende de Tweede Wereldoorlog en de omgang met de gevolgen ervan concreet vorm te geven, kon – ondanks de uitdrukkelijke steun van de officiële politieke wereld in Vlaanderen – niet tot stand worden gebracht. Het bleef bij een verhoogde en toegenomen sensibilisering, die tijdens de voorbije kwarteeuw verder werd versterkt. Ook de intentie om op Belgisch niveau – met heel andere gevoeligheden in Franstalig België – de geesten dichter bij elkaar te brengen, slaagde slechts in heel beperkte mate.⁷⁹ Het water bleek veel te diep, en is dat – hoewel het maatschappelijk klimaat tijdens de voorbije kwarteeuw ingrijpende transformaties onderging – in tal van opzichten nog altijd⁸⁰... Dat alles belet niet dat de pluralistische Voorwaartsgroep een opmerkelijk en betekenisvol maatschappelijk platform is geweest en dat het *Historisch Pardon* retrospectief moet worden beschouwd als een markant historisch momentum.

78 Met dank aan em. prof. dr. Ludo Abicht, em. prof. dr. Herman Balthazar, em. prof. dr. Bruno De Wever, dr. Chantal Kesteloot, em. prof. dr. Harry Van Velthoven en em. prof. dr. Frans-Jos Verdoodt, die ons te woorden stonden ten behoeve van deze bijdrage.

79 Ondertussen wordt – weliswaar zonder aanwijsbaar verband met de Voorwaartsgroep en het *Historisch Pardon* – de jongste decennia ook in Vlaanderen meer aandacht besteed aan de studie van het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog; zie daarover onder meer: N. Van Campenhout, *Ons beeld van het verzet in België is weer wat scherper*, in: *De Lage Landen*, nr. 1, 2025, pp. 64-67.

80 Ik dank graag directeur dr. Ann Mares en het personeel van het ADVN voor de faciliteiten die werden verleend bij het consulteren van de in deze instelling bewaarde documentaire collecties, in het bijzonder de vele knipsels uit kranten en tijdschriften die mede de grondslag vormden voor deze bijdrage. De vraag van de huidige ADVN-directeur van begin 2024 om haar voorganger in deze functie Frans-Jos Verdoodt – naar aanleiding van het 40-jarig bestaan – te interviewen over de ontstaansgeschiedenis van deze erfgoedinstelling en over het *Historisch Pardon*, ligt aan de basis van deze bijdrage.

VOORWAARTS MAAR NIET VERGETEN.

OPROEP VOOR EEN EERLIJK EN RECHTVAARDIG OORDEEL OVER COLLABORATIE EN REPRESSIONE IN VLAANDEREN

De commotie rond het decreet Suykerbuyk heeft, zoals tal van andere gebeurtenissen nog maar eens duidelijk gemaakt dat velen de zaak van de collaboratie in Vlaanderen tijdens de Tweede Wereldoorlog niet in haar volle complexiteit willen benaderen.

De collaboratie van vele Vlamingen en hun organisaties tijdens de Tweede Wereldoorlog was zeker een zware fout, los van de discussie, of zij nu werd begaan uit fascistische overtuiging, misbegrepen nationalisme of opportunistische. Zij heeft de hele Vlaamse beweging – en a fortiori het democratische deel ervan – onterecht belast met de verschrikkingen van het nazisme. Ook in Vlaanderen werden door de nazi-bezetting en haar collaborateurs misdaden begaan terwijl vele oprechte democraten in het verzet gingen en offers brachten.

Als democratische Vlamingen zeggen wij: de collaboratie, ongeacht haar vormen en nuances, was een ontsporing van de democratische ontvoogdingsbeweging die de Vlaamse beweging was. Zij heeft ze zwaar geschaad. Na de bevrijding in september 1944 werd de repressie deels vanuit een Belgisch nationalisme op gang gebracht. Een vorm van repressie was volstrekt begrijpelijk wegens het lijden van velen, veroorzaakt door bezetting, deportatie en moord. Maar in te veel gevallen ontaardde de reactie tot een wraakoefening tegen elke uiting van Vlaamsgezindheid. Hoewel men de repressie niet kan reduceren tot een continue en langdurige schending van de beginselen van de rechtsstaat, werd die rechtsstaat toch geschonden. Naast gerechtvaardigde bestraffing werd ook onrecht begaan.

Bij de overstap naar de komende eeuw moet dit blad worden omgedraaid. Niet door het verleden te vergeten maar door vergevingsgezindheid na te streven tegenover die veroordeelden, die geen onmenselijkheden begingen, zodat de nabestaanden niet meer te lijden hebben onder de fouten van hun ouders. Niemand mag voor dat verleden uit de gemeenschap worden gesloten. Dat noemen wij elementaire, toekomstgerichte rechtvaardigheid. Het gaat erom een morele last af te schudden die nog steeds politiek wordt misbruikt.

Ons engagement voor een democratisch Vlaanderen veronderstelt uiterste waakzaamheid, zeker ten opzichte van diegenen die opnieuw een Vlaanderen aanprijzen waarin onder het motto 'eigen volk eerst' humane en democratische verworvenheden worden weggezuiverd. Tegen hun Vlaanderen verzetten wij ons.

Wij richten ons hier tot alle Vlamingen, die deze uitgangspunten aanvaarden. Wij richten ons over de taalgrens heen tot diegenen in Wallonië die uit dezelfde bewogenheid met ons willen samenwerken. Wij richten ons tot diegenen in Brussel, die ongeacht herkomst of taal hun stad beschouwen als een bindmiddel en een ontmoetingsplaats, niet als een breekijzer.

Wij roepen op tot een open, waakzaam uitzien naar de toekomst. Maar wij vragen een open en kritische omgang met het verleden. Een ongenueanceerde en ongedifferentieerde benadering van de collaboratie in Vlaanderen door haar reductie tot één schuldig fascistisch complot, dient vandaag enkel de zaak van extreem rechts. Dit misbruik moet ophouden.

16 september 1999

De onderschrijvers zijn: Ludo Abicht, Willy Courteaux, Robert Crivit, André De Beul, Jan Debrouwere, Eric Defoort, Robert De Gendt, Bruno De Wever, Jaap Kruithof, Jozef Maton, Willy Minnebo, Jan Olsen, Paul Pataer, Koen Raes, Harry Van Velthoven, Frans-Jos Verdoodt, Adriaan Verhulst

TEKST VAN HET HISTORISCH PARDON DAT FRANS-JOS VERDOODT UITSPRAK OP DE IJZER-BEDEVAART VAN 2000.

BEDEVAARDERS,

Tussen de Twee Wereldoorlogen en vandaag liggen ruim vijfenvijftig jaar. Dat is bijna een mensenleven. Desondanks blijft Vlaanderen nog steeds zichzelf in de ban houden van zijn eigen oorlogsverleden.

Die toestand is in strijd met elke historische en sociaal-politieke billijkheid. En toch is hij een realiteit waar wij niet omheen kunnen, hoe onmachtig – en zelfs opstandig – wij ons daar ook mogen bij voelen.

De verklaring voor die moeilijke toestand ligt niet in de houding van de modale Vlaming en Belg die zijn rendez-vous met de geschiedenis niet heeft gemist en dus verzoend is met het verleden.

De schuld voor het ontbreken van verzoening ligt bij al diegenen die, staande aan deze of gene zijde van het oorlogsverleden, decennialang elkaar – wederzijds – verhinderd hebben om het eigen verleden te beoordelen met rustige zelfkennis en met zin voor zelfrelativering. Dat over deze kwestie erg verschillend gedacht en gesproken wordt aan beide zijden van de Belgische taalgrens, heeft het probleem alleen maar complexer, onrechtmatiger en onbillijker gemaakt.

De site van de IJzertoren bezit een bijzonder grote symboolwaarde voor de Vlaamse beweging. Daarom willen wij de problematiek van het oorlogsverleden hier ter sprake brengen. Wij willen dat doen in volkomen sereniteit, zonder wrok noch negatieve emotie.

Ons enig doel is definitief uit de ban te treden waarin het oorlogsverleden ons gevangen houdt.

De gehele Vlaamse gemeenschap zal daarbij gebaat zijn. Maar vooral de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme in het bijzonder zijn vragende partij. Afgezien van het humane aspect van het probleem, zijn daar tenminste drie dwingende redenen voor.

In de eerste plaats is er de noodzaak om een brug te slaan naar een verleden dat onbetwist is en boven elke verdenking staat.

De Vlaamse beweging bezit wel degelijk zo'n verleden. Zij heeft het ontwikkeld toen zij bijna een eeuw geleden voor het eerst een politieke beweging werd en spontaan en zonder voorbehoud vereenzelvigd werd met democratie en pluralisme. Die grondslagen werden op ernstige wijze bedreigd door de

negatieve symboliek die tijdens de dertiger en veertiger jaren is binnengeslopen in een aanzienlijk gedeelte van haar rangen en haar gedachtegoed. Ook de zogenaamde 'oorlogsbedevaarten' tijdens de Tweede Wereldoorlog behoorden tot die negatieve evolutie in de Vlaamse beweging in het algemeen en het Vlaams-nationalisme in het bijzonder. De herinnering aan de Tweede Wereldoorlog heeft de herinnering aan een verleden dat onbetwistbaar is en boven elke verdenking staat vertroebeld. Wij moeten daarom door die waas breken. En daarenboven moeten wij opnieuw aansluiten bij het universele humanisme van de frontsoldaten op wiens graven wij ons hier tenslotte bevinden.

In de tweede plaats is er de vaststelling dat de problemen van het verleden onmogelijk de leefwereld kunnen zijn van het heden en van de toekomst. De nieuwe generaties Vlamingen hebben de plicht het verleden niet te vergeten. Maar zij hebben tegelijk recht op het heden en op de toekomst. Er wordt vaak en terecht gesteld dat wie geen geschiedenis heeft geen toekomst bezit. Maar het is evenzeer de waarheid dat wie geen toekomst heeft ook geen verleden bezit.

In de derde plaats is er de vaststelling dat verzoening en verstandhouding slechts mogelijk zullen zijn indien aan beide zijde van het oorlogsverleden voorafgaandelijk de verwerking van dat verleden heeft plaatsgevonden.

Wie oordeelt dat verzoening en verstandhouding mogelijk zijn zonder voorafgaandelijke verwerking van het oorlogsverleden is blind voor de politieke en maatschappelijke realiteit in België. Hij neemt zijn wensen voor werkelijkheid. Die verwerking is een moeilijk proces. En toch bezit het een zeer actieve katalysator, een stroomversneller die erin bestaat dat men bereid is om de verantwoordelijkheid op zich te nemen voor de kwalijke aspecten van het oorlogsverleden. Aan de ene zijde zijn dat de menselijke en politieke gevolgen van de collaboratie. Aan de andere zijde zijn dat de juridische en populistische uitwassen van de repressie.

Het komt er bij dat alles niet op aan om het ene gelijk af te wegen tegen het andere, het ene lijden in balans te brengen tegenover het andere. Het komt er anderzijds wel op aan om lessen te leren uit de geschiedenis. Want wie niets leert uit de geschiedenis is gedoemd om de geschiedenis te herhalen.

Men zal terecht oordelen dat het opnemen van de verantwoordelijkheid voor het oorlogsverleden aan beide zijden moet gebeuren. Maar het grote deel van de Vlaamse beweging dat verbonden was met het collaboratieverleden kan dat slechts doen in naam van zichzelf. Men kan tenslotte niet in de naam van anderen spreken.

Bedevaarders,

Als historicus heb ik geleerd mijn engagementen in de Vlaamse beweging te toetsen aan de historische realiteit.

Als individu dat ernstig geleden heeft onder de gevolgen van de repressie, heb ik geleerd dat een betere wereld begint waar wrok en het eigen gelijk opgaan in mildheid en verdraagzaamheid.

Omwille van de logica van de geschiedenis en omwille van de redenen die ik reeds heb uiteengezet, en staande op de symbolische site van de IJzertoren, meen ik dat een historisch pardon over bepaalde onderdelen van het verleden onontwijkbaar is. Het is een pardon over de vergissingen, de beoordelingsfouten en de verkeerde allianties uit een verleden dat straks bijna zestig jaar achter ons ligt.

Dat pardon moet de ban breken waarin wij vastgehouden worden en waarin wij ook onszelf blijven opsluiten.

Zo'n daad heeft niets te maken met knievallen en zelfdestructie. Het is integendeel een daad van realisme. Het is de houding van iemand die nog eenmaal ver achterom kijkt, met grote piëteit een zware bladzijde omdraait en vervolgens aan de toekomst denkt.